

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2012

Bc. MIKULÁŠ ŠIKO

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE

**FORMOVANIE MORÁLNYCH HODNÔT U
ADOLESCENTOV
DIPLOMOVÁ PRÁCA**

Študijný program: 1.1 Učiteľstvo akademických predmetov

Školiace pracovisko: Filozofická fakulta

Oponent: doc. Mgr. Viera Jakubovská, Phd

Konzultant: Gabriela Jonášková, Csc

NITRA 2012

Bc. MIKULÁŠ ŠIKO

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

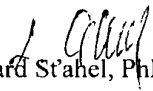
Meno a priezvisko študenta: Bc. Mikuláš Šiko
Študijný program: učiteľstvo talianskeho jazyka a literatúry a výchovy k občianstvu (Učiteľské štúdium, magisterský II. st., denná forma)
Študijný odbor: 1.1.1 učiteľstvo akademických predmetov
Typ záverečnej práce: Diplomová práca
Jazyk záverečnej práce: slovenský

Názov: Formovanie morálnych hodnôt u adolescentov
Anotácia: Diplomová práca sa bude venovať problematike formovania morálnych hodnôt u žiakov vo vyšších ročníkoch základných škôl, resp. nižších ročníkoch stredných škôl.

Školiteľ: Gabriela Jonášková, CSc.
Oponent: Mgr. Viera Jakubovská, PhD.
Katedra: KFI - Katedra filozofie
Vedúci katedry: Mgr. Richard Šťahel, PhD.

Dátum zadania: 12.10.2010

Dátum schválenia: 13.10.2010

Mgr. Richard Šťahel, PhD.
vedúci/a katedry

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Čestne vyhlasujem, že som diplomovú prácu vypracoval samostatne pod vedením Gabrieli Jonáškovéj, Csc s použitím dostupnej literatúry a ďalších prameňov.

Použitú literatúru a pramene uvádzam v zozname literatúry.

Nitra 27. 06. 2012

.....

POĎAKOVANIE

Na tomto mieste sa chcem poďakovať konzultantke mojej diplomovej práce Gabriele Jonáškovej, Csc za odborné vedenie a pomoc, ktorú mi poskytla počas tvorby tohto dokumentu.

Nitra 27. 06. 2012

.....

ABSTRAKT

Bc. Šiko, Mikuláš: Formovanie morálnych hodnôt u adolescentov: (Diplomová práca) – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2012.

Etika, morálka ale i samotné budovanie si morálnych hodnôt je významný aspekt v živote každého človeka. Cieľom predmetnej záverečnej práce je po preštudovaní dostupnej a získanej literatúry oboznámiť sa s interpretáciou etiky ako vedy o morálke, s jej štruktúrou a princípmi; ako aj s interpretáciou samotnej morálky a v neposlednom rade podať základné informácie o formovaní morálnych hodnôt u adolescentov. Taktiež obsahom je podať charakteristiku hodnôt ako spravodlivosť, šťastie, podstata života a vzdelanie, ktoré sú významné pre mladého človeka a tieto informácie prezentovať v texte záverečnej diplomovej práce. Prvá kapitola sa zaoberá primárnou interpretáciou pojmov etika, morálka. Nasledujúce podkapitoly sa venujú základným prierezom dejinného vývoja etického myslenia. Uvádzajú základný prehľad názorov, teórií svetových filozofov a autorov, ktorý sa danou problematikou zaoberali. Druhá kapitola je venovaná základným hodnotám mladého človeka, ktoré považuje za významné v živote. Posledná tretia kapitola sa venuje samotnému predmetu mojej práce, ktorým je budovanie a hierarchizácia morálnych hodnôt u adolescentov. Zaoberám sa v nej vymedzením pojmu adolescent, formovaním, hierarchizáciou ako aj faktormi, ktoré budovanie morálnych hodnôt značne ovplyvňujú a pretvárajú. Pozornosť venujem aj sankciám a nerestiam ako dôsledkom negatívneho konania človeka. V závere konštatujem, že každý človek by mal konať podľa svojho najlepšieho vedomia, presvedčenia a svedomia; súčasne si ctiť zákony a etické a morálne zásady. Nemal by podliehať žiadnym predsudkom, pudovo a inštinktívne konať a taktiež by jeho konanie malo byť v prospech nielen seba, ale celej spoločnosti. Výsledkom jeho konania by mali byť hodnoty prospešné pre spoločnosť.

Kľúčové slová:

etika, morálka, hodnota, formovanie hodnôt, adolescent, spravodlivosť, vzdelanie, rodina, škola.

ABSTRACT

Šiko, Mikuláš, Bc: Formation of Moral Values in Adolescents: (Diploma Work) – University of Constantine the Philosopher, Nitra, Faculty of Philosophy, 2012.

Ethics, morality and also building moral values itself is a significant aspect in the life of every man. The aim of the Diploma work is, after studying all available and basic literature, to become familiar with the interpretation of ethics as a science about morality, its structure and principles as well as with interpretation of morality itself. Last but not least, the aim is to provide basic information about formation of moral values in adolescents, also to characterize values such as justice, luck, the essence of life and education which are significant for adolescents and present that information in the text of the Diploma Work. The first chapter deals with a primary interpretation of the terms ethics, morality. The following subheads are aimed to basic overview of historical evolution of ethical thinking. It shows a basic list of opinions, theories of world known philosophers; authors who dealt with the mentioned problematic. The second chapter is dedicated to the basic values of adolescents which are considered to be significant in life. The third, final chapter deals with the subject of my work that is formation and hierarchization of moral values in adolescents. It deals with the characteristics of the term adolescent, with formation, hierarchization as well as with factors which formation of moral values significantly influence and transform. I also pay attention to sanctions and indulgences as a consequence of negative action of every man. The conclusions states that every man should act according his bet belief and conscience and honor the ethical and moral principles and law. They should not succumb to any prejudice, act instinctively and their action should ne not only in favour of themselves but also in favour of the whole society. The result of their action should embody values beneficial for the society.

Key words:

Ethics, Morality, Value, Formation of Values, Adolescent, Justice, Education, Family, School.

OBSAH

ÚVOD.....	8
1 ETIKA A MORÁLKA.....	10
1.1 Etika a morálka v období antiky, stredoveku a novoveku.....	12
1.2 Pojmy etika, morálka, etický systém, funkcie a princípy morálky.....	19
1.2.1 Princípy morálky.....	25
1.2.2 Typy etických systémov.....	27
2 FUNDAMENTÁLNE HODNOTY JEDNOTLIVCA A SPOLOČNOSTI.....	29
2.1 Vymedzenie pojmu hodnota a klasifikácia hodnôt.....	31
2.2 Spravodlivosť.....	40
2.3 Podstata života a šťastie.....	41
2.4 Vzdelanie.....	43
3 FORMOVANIE A APLIKÁCIA MORÁLNYCH HODNÔT U ADOLESCENTOV.....	45
3.1 Etymológia a charakteristika adolescenta.....	49
3.2 Faktory ovplyvňujúce budovanie morálnych hodnôt.....	51
3.2.1 Rodina.....	52
3.2.2 Spoločnosť.....	54
3.2.3 Škola.....	55
3.2.4 Rovesnícka skupina.....	57
3.2.5 Médiá a internet.....	58
3.3 Ľudské činy, sankcie a neresti.....	59
3.3.1 Sankcie a neresti.....	61
ZÁVER.....	64
POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATÚRA.....	66
PRÍLOHY.....	69

ÚVOD

Hodnoty tvoria neoddeliteľnú súčasť nášho života. Sú to normy, pravidlá a zásady ktorým podriaďujeme svoje konanie. Hodnoty avšak nemusia byť vždy len kladné. Práve tie záporné treba čo najviac eliminovať alebo úplne odstrániť. Všetky národy, kultúry, náboženstvá majú svoje hodnoty, pravidlá, ktoré dodržiavajú a naplňajú ich obsah. Dá sa povedať, že čo kultúra to iné hodnoty a pravidlá, ktoré v nich platia. Každý ale máme iný hodnotový systém podľa ktorého sa riadime a konáme. Uznávame hodnoty, ktoré sú nám vlastné a ktoré nám prinášajú úžitok, radosť či šťastie.

V našej diplomovej práci sme sa rozhodli všeobecne interpretovať rôzne definície a teórie pojmov etika, morálka, adolescent, hodnota a hodnotový systém. Taktiež sme pomenovali jednotlivé faktory, ktoré sa výrazne podieľajú na formovaní hodnotového systému mladého človeka a stručne sme ich charakterizovali. Týmito činiteľmi boli rodina, škola, spoločnosť, médiá, internet, rovesnícke skupiny. Určitý priestor sme venovali aj základným hodnotám, ktoré určitým spôsobom stoja pri budovaní správneho hodnotového systému adolescenta. Nimi boli spravodlivosť, vzdelanie, zmysel života a šťastie. Zaoberali sme sa tu aj formovaním samotného hodnotového rebríčka ako, kedy, vďaka čomu a vďaka komu si adolescenti budujú svoje hodnoty. Súčasná spoločnosť je plná zla a kriminality a práve preto potrebuje ozdraviť. Preto musíme robiť všetko preto, aby mladý človek nadobudol tie správne pozitívne morálne prijateľné hodnoty, aby podľa nich sa riadil, žil a konal. Otázka zodpovednosti a svedomia je vždy prítomná v každom človeku v každom čase.

Dnes spoločnosť má konzumný charakter a rýchly životný štýl. Ide o materiálnu spotrebu statkov vyprodukovaných v ekonomickej sfére spoločnosti. Hodnoty sú tak pomaly vytlačené na okraj spoločnosti. Typy hodnôt, ktoré uznávala spoločnosť v 20. storočí sú viac menej iné ako v súčasnosti. Spoločnosť plná kriminality, delikvencie a amorálneho správania nie je to pravé pre jej ďalší rozvoj a správne fungovanie. Nielen na školách nachádzame množstvo mladých ľudí, ktorí pohrdajú tradičnými hodnotami, správajú sa ako zvieratá, šikanujú sa, ohovárajú sa medzi sebou, nikomu nepomôžu a ak aj pomôžu hneď pýtajú niečo za vykonanie pomoci. Taktiež si robia čo chcú. Mladí ľudia si ani neuvedomujú ako môže vyzerat' spoločnosť o niekoľko rokov, keď sa budú

i naďalej takýmto spôsobom správať a takto konať. Možno by stačilo zamerať pozornosť na rodinu a jej fungovanie alebo bližšie spolupracovať s mladými, pýtať sa čo potrebujú, tvoriť rôzne projekty pre lepšiu sebarealizáciu, aby mali kde byť počas svojho voľného času, nachádzať jednotlivé spoločné riešenia, viesť s nimi otvorený dialóg na túto tému.

V závere diplomovej práci sme svoju pozornosť upierali aj sankciám a nerestiam nakoľko najmä mladý ľudia dnes veľmi podliehajú jednotlivým typom nerestí, ktorých je neskutočne veľa. Vďaka nim pribúda počet neúplných rodín, ktoré majú taktiež za následok nesprávne budovanie hodnotového rebríčka adolescenta. Samotné neresti súčasne ničia aj charakter spoločnosti a to takým spôsobom, že jednotlivý činitelia, ktorými sme my, uznávame hodnoty s ktorými sa spoločnosť nezhoduje. Sankcie sme uviedli preto, lebo naše v našom konaní sa odrážajú hodnoty, ktoré uznávame a ak tieto hodnoty budú v rozpore s hodnotami spoločnosti, spoločnosť ich tak svojimi prostriedkami eliminuje a sankcionuje napríklad odmietnutím verejnou mienkou.

1 ETIKA A MORÁLKA

S pojmi etika a morálka sa už každý z nás isto stretol. Z každej strany či už z médií, od našich rodičov alebo z iných zdrojov počúvame niečo o etike, morálke, slušnom a prosociálnom správaní sa, o tom ako máme konať dobro, byť morálne zodpovedný, byť empatický, ako všetko má byť spravodlivé a transparentné. Aj naproti tomu, že tieto pojmy používame často, sú rozdiely v definíciách týchto pojmov. Taktiež aj mnohí autori a filozofi zaoberajúci sa touto problematikou majú rozdielne definície pre etické a morálne teórie. Stručne povedané etika a morálka sú regulátormi správania sa človeka v spoločnosti. Sú to určité pravidlá, normy, zásady, regule podľa ktorých sa máme správať, konať a žiť. Všetci by sme mali žiť a konať tak, aby sme si navzájom nerobili zle, neubližovali si, nezhadzovali sa jeden pred druhým. Je veľmi dôležité si jeden druhému pomôcť, podať pomocnú ruku, keď treba alebo len vykonať dobrý skutok ako napríklad pomôcť starým rodičom odniesť nákup domov. Takéto správanie vystihujú pojmy ako empatia, prosociálnosť, solidarita, pomoc, altruizmus. Sú to všetko formy etického a morálneho správania sa za ktoré nikto nikdy od nás nebude chcieť odmenu za vykonanie takéhoto činu. V súčasnosti je to práve naopak. Dnes sme ku sebe neohľaduplní, ubližujeme si, ničíme sa medzi sebou, slovne a aj svojimi činmi viac a viac ubližujeme ľuďom. Najmä u mladých často vidíme ako v triede ohovárajú svojho spolužiaka medzi kamarátmi, v kolektíve kamarátov niekde vonku alebo sa šikajú medzi sebou. Čo je ešte viac zarážajúce je to, že takéto zlé a nemorálne činy vykonávajú čoraz mladší ľudia. Nie je výnimkou, aby jedenásť ročný chlapec zbil a ukradol staršej pani peniaze, ba dokonca sa stretávame s takými činmi, za ktoré by mohol pri vyššom veku ísť aj do väzenia. Často vedome ubližujeme iným, blízkym ľuďom, súrodcom alebo priateľom, len aby sme dosiahli to, čo chceme alebo mali výsostné postavenie v skupine aj napriek tomu, že stratíme najlepšieho kamaráta alebo priateľa. Po každom našom neetickom, nemorálnom správaní nasleduje sankcia, čo predstavuje odsúdenie verejnou mienkou alebo odmietnutie istou skupinou ľudí alebo jednotlivcom. Aj preto, aby sme zabránili takýmto formám konania máme mnoho etických a morálnych noriem, zákonov, zásad a pravidiel ukotvených aj v našich právnych normách, zákonoch. Pri porušení právnej normy už prichádza trest, nie odsúdenie verejnou mienkou, ale trest

odňatia slobody na zákonom stanovený počet rokov, finančný trest alebo iná zákonom stanovená forma trestu. Toto je vlastne podstatný rozdiel medzi etickou, morálnou a právnou normou. Dnes je mnoho morálnych zákonov a pravidiel, ktoré sú niekedy aj náboženskými normami obsiahnutými v jednotlivých zákonoch nášho štátu. „Morálku zaujíma vzťah činu so slobodou človeka a s postojom tohto človeka k ideálu praktického rozumu. Právo sa zasa zaujíma o vzťah medzi činnosťou a sociálnym životom, sociálnym poriadkom atď. Právo a morálka sú síce neoddeliteľné, ale každé si zachováva svoj vlastný charakter. Môžeme povedať, že zodpovedajú dvom dimenziám ľudského činu.“¹ Morálka sa zaujíma o to, čo je vnútorné, viac menej dobrovoľne plnené, zatiaľ čo právo sa zaujíma o to vonkajšie, v podstate obligatórne pre každého na území štátu, teda skúma konanie voči spoločnosti.² V súčasnosti nie je ničím nezvyčajný jav porušovanie etických a morálnych noriem v oveľa väčšej miere ako kedysi. Preto máme väznice a reedukačné centrá preplnené a deviantov stále pribúda. V týchto ľuďoch akoby sa svedomie ani neozývalo, že vykonali niečo zlé, neprijateľné pre seba a spoločnosť. Zdá sa akoby ľudia nemali ani svedomie, lebo v každom inom človeku by svedomie nedovolilo takéto činy konať. Je preto potrebné, aby sme si čo najrýchlejšie uvedomili, že sme vykonali niečo zlé a snažili sa dôsledky svojich činov, svojho konania oľutovať, ospravedlniť a napraviť. Za svoje konanie a činy nesieme každý sám istú mieru zodpovednosti aj keď v súčasnej dobe to je niekedy tabu. Zodpovednosť a spravodlivosť by mali byť významnými činiteľmi každého z nás. Dôležité je preto, aby sme vykonávali len dobré skutky, šírili pokoj, lásku, nádej a solidaritu. Je pravda, keď povieme, že dnešný svet je plný takýchto foriem amorálneho konania ľudí, kedy ako sa hovorí nepoznáme nikoho okrem seba. Je nám jedno čo ten druhý robí aj keď sa jedná o našu rodinu. Strácame nádej, ničíme a rúcame tradície, zvyky, hodnoty, ktoré nás naši rodičia a prarodičia učili. A to všetko robíme len pre naše blaho, potrebu byť vo všetkom najlepší, mať všetko aj na úkor druhého, mať aj to čo nepotrebujeme, ale musíme to mať za každú cenu.

Etika bez morálky ani nemá veľký význam ba dokonca žiaden. Sú to dva významné na seba vplývajúce pojmy, ktoré jeden bez druhého strácajú svoj význam. Vo všetkých historických obdobiach existoval akýsi vzťah medzi etikou a morálkou.

¹ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 111-112. ISBN 978-80-223-2629-2

² Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 111-112. ISBN 978-80-223-2629-2

Hovoríme o dvoch typoch charakteroch, ktoré splývajú a diferencovali sa svojim obsahom a cieľom. Tento charakter registrujeme až do novoveku, kedy sa definuje morálka ako súbor hodnôt, pravidiel, zákonov, príkazov, ktoré zaväzujú jednotlivca, ale aj spoločnosť do tej miery, kde ani jeden z nich by nemal byť dominantný. Etika ako filozofia morálky sa zaoberá zdôvodňovaním príkazov, zákazov. S týmito jednotlivými termínmi sa stretávame už od malička, kedy tieto hodnoty, normy správania získavame aj keď si ich väčšinu času neuvedomujeme a neprikladáme im veľký význam. Ako deti sa učíme správať slušne, učia nás, že máme byť dobrí voči sebe, nadobúdame vedomosti o zvykoch, tradíciách rodiny, národa v ktorom žijeme. Od malička si budujeme svoje miesto, svoj status a pozíciu v spoločnosti. Je dôležité nájsť si správne miesto v živote, v spoločnosti a konať tak, aby nik nemohol nikdy povedať, že môj život na tomto svete bol zbytočný. Nemecký idealistický filozof povedal, že právo je minimum morálky vynucované mocou, aby mohla spoločnosť ostať spoločnosťou. V súčasnosti sa problémom etiky a morálky či neetického a nemorálneho správania venuje väčšia pozornosť ako kedysi. Je to zapríčinené spoločnosťou a režimom, v ktorom sa nachádzame, v období, v ktorom žijeme. Dnes najmä mladí ľudia nedbajú o slušné, správne správanie, správajú sa nemorálne a neeticky, ba dokonca amorálnom konaní, ktoré vytvárajú. Urážajú, napádajú slabších a bezbranných ľudí a to všetko bez výčitiek svedomia. Tieto slová veľmi dobre vystihuje pravidlo:

„Čo nechceš, aby ľudia robili tebe, nerob ani ty im. Čo chceš, aby ľudia robili tebe, rob aj ty im.“, hoci na prvý pohľad to skôr pripomína pravidlo:

„Homo homini lupus – človek človeku vlkom.“³

1.1 ETIKA A MORÁLKA V OBDOBÍ ANTIKY, STREDOVEKU A NOVOVEKU

Etické myslenie je rôznorodé. Vyvinulo sa z filozofického myslenia. Etika ako každá iná vedná disciplína, tak i ona sa vyvíjala niekoľko rokov. Z filozofie sa vyčlenila ako praktická filozofia. Označuje hľadanie optimálneho, ideálneho stavu, kde človek by

³ Rebro, K.: Latinské a právnické výrazy. Bratislava: Obzor, 1984. s. 120.

mal dospieť k ideálu, ktorým je dobro. Chápanie dobra malo rôzne podoby, a mnohí filozofi a autori mali naň svoje názory. Celé dejiny ľudstva boli len riešením morálnych problémov. Nebolo žiadneho filozofa, ktorý by neriešil morálne problémy na teoretickej úrovni.

Dejiny etického myslenia rozdeliť na tri veľké dejinné obdobia, a to na antické obdobie, stredoveké obdobie a novoveké obdobie. Každé z nich má svoje charakteristické črty. V antickom období, ktoré trvalo od roku 500 pred naším letopočtom do roku 500 nášho letopočtu vznikajú rôzne etické problémy ako napríklad problém svedomia alebo problém spravodlivosti. Tu vznikajú pravé počiatky etiky. Filozofi hľadajú pojmy, kategórie, z ktorých by mohli vysloviť morálne rozpory. Toto hľadanie je však dané historicko-sociálnym kontextom, ktorý súvisí so vznikom gréckych mestských štátov polis a rímskej civitas. V tomto období nachádzame rôzne úvahy aristokratov ako aj morálne otázky orientované na občiansky život. Obdobie stredoveku môžeme vymedziť na roky 500 nášho letopočtu do roku 1500 nášho letopočtu. Vznikalo tu mnoho svetnázorov a smerov i teórií, ktoré smerovali k viere. Hľadanie dobra sa koncentrovalo smerom k Bohu, k viere Boha, ktorý bol považovaný za identicitu alebo jednotu dobra. Taktiež vznikajú nové pojmy, kresťanské hodnoty, ale aj cnosti. Moderná etika, ktorá trvala od roku 1500 a trvá až do súčasnosti v úvahe o morálke sa orientuje na slobodu jedinca, jeho povinnosti, práva vo vzťahu k iným jedincom. Dochádza tu k veľkému množstvu rozširovania rôznych prístupov či smerov alebo prúdov. Môžeme tvrdiť, že celé dejiny sú poznačené slobodnou reflexiou morálnych problémov ako aj morálnou tradíciou židovstva a kresťanstva. Všetky tri obdobia vývoja etických dejín mali svoje charakteristické inštitúcie. V antickom Grécku mestské štáty polis a v rímskych civitas budovali podoby mravného života a človek, ktorý naplnil svoje občianske povinnosti bol považovaný za dobrého človeka. V stredovekej morálke zasa dominovala cirkev, náboženstvo, viera v Boha a dobrý či mravný život bol identický so svetským životom. Vznikali tu aj nové podoby cností, ktoré sa opierali o náboženský charakter života. „V období modernej etiky ani cirkev, ani štát už nemajú rozhodujúcu úlohu v mravnom živote a morálka sa viac sústreďuje na slobodného jednotlivca, jeho práva a povinnosti vo vzťahu k ostatným slobodným jednotlivcom.“⁴

⁴ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 27. ISBN 80-89012-00-0

„Niektorí autori tvrdia, že napriek rozdielom medzi jednotlivými obdobiami vývoja etiky, naše etické myslenie je určené dvoma vplyvmi, t.j. slobodnou reflexiou, ktorá vznikla v gréckych mestských štátoch a morálnou tradíciou židovstva a kresťanstva.“⁵

Akúsi predstavu o budovaní morálky v období antiky nám zanechali už starí Gréci, ktorými boli Homér a Hesiodos. V gréckej mytológií môžeme nájsť prvé mravné ponaučenia ako Konaj správne!, Ovládaj hnev! alebo Drž sa pravdy! či Všetko s mierou!. Z tejto tradície vzišli aj myšlienky, ktoré sa spájali s morálnymi cnosťami.

Niekoľko etáp starogréckeho a starorímskeho etického myslenia je dokladom rôznorodosti spoločenského vývoja. Od ôsmeho do konca piateho storočia pred našim letopočtom vývoj etiky naberá viac menej protoetickú podobu. Etika nie je rozvíjaná ako filozofická teória. Tu vznikajú zárodky občianskych cností, hodnôt ako sú statočnosť, umiernenosť, spravodlivosť a rozumnosť. So statočnosťou ako cnosťou sa stretávame už v eposoch Ilias a Odysea, neskôr aj v drámach Sofokla, Euripida. Nachádzame aj moralistické sentencie Kleobúla, Solón a Chilóna.⁶ Aristoteles vo svojom diele Politika a Platón v dielach Ústava, Štát spájali tieto cnosti s jednotlivými osobami, ktoré tvorili ideálnu spoločnosť. Tri cnosti spájali s tromi osobami v spoločnosti ako napríklad filozofom prislúchala cnosť múdrosť, strážcom statočnosť.

Dôležitú úlohu v rozvoji etiky zohrali sofisti, ktorí vystupovali v tomto období ako učelia múdrosti a tvrdili, že sú schopní zodpovedať všetky otázky. Taktiež tvrdili, že cnosti je možné sa naučiť. Na rozdiel od nich Demokritos zastával názor, že blaženosť ako osobitý stav ducha je možné dosiahnuť ako výsledok dobre organizovaného života. Sokrates zasa cnosť stotožňoval s poznaním. Avšak podstatným aspektom Sokratovej etiky je, že dobré žiť dobrý život, na ktorý môže normu nájsť človek iba v sebe. Sofisti taktiež skúmali spor medzi nomosom a fyzei, ako aj prvýkrát sa zaoberali otázkami kladnej a zápornej mravnej hodnoty, ale aj problémom dobra a zla. Oba tieto pojmy sú výrazne široko chápané, koncipované často i v zmysle politickom a životnom, avšak relatívnosť uvedených hodnôt je veľmi značná.⁷ Vo vývoji antickej etiky zohralo dôležitú úlohu poznanie, že ľudské bytie je vnútorne späté s bytím iných ľudí ako aj s celým systémom

⁵ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 27. ISBN 80-89012-00-0

⁶ Predanociová, L.: Antológia z dejín etického myslenia. Nitra: FF UKF, 2000. s. 6. ISBN 80-8050-292-7

⁷ Predanociová, L.: Antológia z dejín etického myslenia. Nitra: FF UKF, 2000. s. 18. ISBN 80-8050-292-7

spoločenských inštitúcií. Napríklad Demokritos dával do spojitosti pocit hanby s prinútením sa k práci. Hanba v jeho interpretáciách akoby upevňovala mieru ovládania spoločenských foriem správania sa. Platón zasa za základ svojej sociálnej utópie považoval ideu o z hode štruktúr morálky individuálnej duše a štátu.⁸

Obdobie antických dejín etických teórií v sebe zahŕňa aj obdobie Sokrata, Platóna a Aristotela, je to obdobie vrcholu a pádu aténskej moci od konca piateho do konca štvrtého storočia pred našim letopočtom. Antická etika analyzuje pojem dokonalej osobnosti, otázku o tom, čo je blaho a akým spôsobom je ho možné získať. Etika vychádzala z predpokladov, že v takej miere, v akej sa jednotlivci stanú dokonalými, v takej miere sa stane vyzeráť tak, ako budeme konať. Je teda závislá od nášho konania. Teda takáto etika smeruje od jednotlivca k spoločnosti a do popredia vkladá, že stav gréckych mestských štátov polis, rímskej civitas, mesta a štátu je závislý najmä od stavu občana.⁹ Etikou Sokrates akcentuje pozornosť na človeka a je presvedčený, že ak niekto spozná cnosť, tak potom bude tak i konať. Najvyššou Platónovou ideou je ideálne dobro a krása, ktoré vidí v dobre celku a idea dobra je nadradená Bohu. Aristoteles, ktorý je považovaný za prvého zakladateľa etiky ako osobitnej disciplíny sa vyjadroval ku všetkým etickým otázkam, ktoré dovtedy filozofi nastolili. Aristoteles etiku pokladá za praktickú vedu či náuku o štáte. Predmetom jeho etiky je hľadať najvyššie dobro, ktorým je blaženosť a nájsť prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa. Keď budeme robiť a šíriť dobro budeme blažení. Spojitosť etiky a štátu vyjadruje Aristoteles tak, že pokiaľ veda o štáte aplikuje všetky ostatné praktické vedy ako nástroj a okrem toho stanovuje, čo a ako máme robiť, tak musí v sebe zahŕňať i jej konečný cieľ, ciele všetkých ostatných vied a preto je pre samotného človeka najvyšším dobrom. Napriek tomu, že najvyššie dobro človeka je totožné s najvyšším dobrom štátu sa ale zdá, že dobro štátu je na vyššej úrovni. Je potešujúce, keď ho jednotlivec získa pre seba, ale ešte krajšie je, keď sa národ dostanú tak ďaleko.¹⁰ Z toho nám vyplýva, že politika hľadá dobro pre štát a naproti tomu etika zasa najvyššie dobro pre človeka. Avšak obidva typy dobra sú so sebou úzko späté.

Ďalším obdobím, ktoré nasleduje je obdobie helenizmu. Etika sa tu stáva disciplínou, ktorou filozofický systém vrcholí. Predmetom je jednotlivec, ktorý je

⁸ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 27-28. ISBN 80-89012-00-0

⁹ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 28. ISBN 80-89012-00-0

¹⁰ Aristoteles: Etika Nikomachova. Bratislava: Pravda, 1979. s. 20.

reprezentovaný filozofom. Ide tu o dosiahnutie vnútornej harmónie, kedy sa človek má zdržať všetkých snáh. Teórie stoikov, epikurejcov hľadajúcich prirodzený pôvod mravnosti si svoju pozornosť vynútili až v období novoveku.¹¹

„Stredovek zahŕňa obdobie dvanástich storočí - od úpadku antiky až po jej znovuobjavenie v renesancii. Označením stredoveká etika (aetas media, medium aevum), rozumieme dobové návyky a teocentrické mravné normy správania, zviazané s príkazom lásky a motivujúcimi ideálmi s eschatologickou perspektívou o ľudskej dôstojnosti a blaženosti. Cieľom týchto noriem bolo akcentovať Božie kráľovstvo, ktorému malo predchádzať pokánie a konverzia.“¹² Stredovekú etiku možno rozdeliť na dve veľké obdobia a to na patristiku a scholastiku. Patristika trvala od počiatkov bytia kresťanstva do konca desiateho storočia a bola reprezentovaná najmä Augustínom Auréliom. Koniec štrnásteho storočia je zasa obdobím scholastickej školy, ktoré je reprezentované Tomášom Akvinským. Scholastiku delíme na obdobie rannej, vrcholnej a neskorej scholastiky.

Stredoveká etika ako ďalšie obdobie etických dejín upriamovala svoju pozornosť hlavne na dve významné osobnosti Augustína Aurélia a Tomáša Akvinského. Náboženská alebo kresťanská etika však do morálnej tradície vnáša formy, ktoré staroveké myslenie nepoznalo. Ide o rozšírenie mravných cností o vieru, nádej, lásku, ale aj o svedomie a zodpovednosť za svoje činy.

Dobro a zlo boli základnými kategóriami morálky ako východiská a kritériá mravného života človeka. Dobro je interpretované v zmysle smerovania k Bohu. Od Boha sú závislé aj zákony morálky. Človek nesmie nič meniť ani do ničoho zasahovať no napriek tomu musí byť zodpovedný za svoje činy, za svoje skutky a konanie a to v podobe spásy alebo zatratenia. Keď bola etika na vrchole stredovekého obdobia kresťanská etika sa spätne vracala k aristotelovským zložkám najmä k princípu prirodzenosti mravného zákona. Láska k Bohu avšak zostáva najvyšším princípom mravnej cnosti. Kresťanská viera uznáva heteronómny charakter morálky a mravný princíp nehľadá v ľudskej prirodzenosti, ale v základoch duchovného bytia, ktoré existuje

¹¹ Predanocyová, E.: Antológia z dejín etického myslenia. Nitra: FF UKF, 2000. s. 6-7. ISBN 80-8050-292-7

¹² Diatka, C. a kol.: Dejiny etického myslenia v USA a v Európe. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 118. ISBN 978-80-8101-103-0

mimo človeka a nad ním.¹³ Boh v stredovekej línii vývoja etických dejín je najvyššou inštanciou. Boh je zákonodarca, ochranca i sudca v jednej osobe. Všetko závisí a je spojené s Bohom. Samotná morálka ma nadprirodzený pôvod a jej kategórie sú závislé na Bohu. V tomto období dochádza ku vzniku nových typov a hierarchizácií cností, mravných hodnôt a na vrchole týchto všetkých je najvyššie práve dobro. Keď budeme robiť a konať vždy dobro bude naše konanie smerované k posmrtnému blaženému životu. Na pozadí dochádza ku vzniku stavovských kódexov a kánonov cností. Človek v stredoveku si kládol otázky spojené s podstatou pravdy, každodenného života a hľadal harmóniu viery s rozumom. Etickosť bola v súlade s etapami vývoja filozofického myslenia a aj preto hovoríme o etike ranného stredoveku. Do tohto obdobia patrí svätý Ambróz, svätý Augustín, Boethius, svätý Benedikt, svätý Anzelm z Canterbury, Peter Lombarský. Do etiky vrcholného stredoveku patrí svätý Bonaventúra, Duns Scotus, svätý Albert Veľký, svätý Tomáš Akvinský. Obdobie neskorého stredoveku, ktorý smeroval k via moderna a rozvrátil syntézu scholastiky v sebe zahŕňa Rogera Bacona, Williama Ockhama.¹⁴

Etika v rannom stredoveku bola spätá so šírením kresťanského náboženstva, ktoré sa zaviedlo do podstaty gréckej polis a rímskej civitas. Náboženský štýl života dával ľuďom akúsi nádej, vieru. Týmto spôsobom prechádzali od pesimistického myslenia k optimistickému mysleniu. V spojitosti s tým sa pozornosť upriamovala na realizmus a eschatologickú perspektívu nakoľko šťastie na tejto zemi nie je stále. „Večné šťastie nemožno dosiahnuť bez námahy, preto treba znášať každodenné ťažkosti s trpezlivosťou. V kresťanskej etike má človek veľkú hodnotu (dignitas), je osobou s individuálnou históriou. Jeho úlohou je spoznávať pravdu, konať dobro všetkým, namáhať sa o pokoj (aj napriek nepokojom), o jednotu (napriek rozdielnosti), o darovanie seba druhým. Identifikácia viery v Boha s korektným správaním voči blížnym je tak oslobodzujúcou cestou.

Človek mal praktizovať lásku, rešpektovať hlas svedomia, poriadok sveta a života. Rodina predstavovala prototyp harmónie a jednoty medzi slovami a skutkami,

¹³ Predanociová, E.: Antológia z dejín etického myslenia. Nitra: FF UKF, 2000. s. 81. ISBN 80-8050-292-7

¹⁴ Diatka, C. a kol.: Dejiny etického myslenia v USA a v Európe. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 118-119. ISBN 978-80-8101-103-0

láskou a slobodou. Cieľom ľudstva bolo zduchovenie (pneumatizácia), oslobodenie od telesnosti a tiež dobro potvrdené ako výsledok božsko-ľudskej synergie.“¹⁵

„Antická etika bola učením predovšetkým o cnosti, o cnostnej osobnosti. Vychádzala z predpokladu, že mravná dokonalosť je dostupná človeku. Podľa nej mravnosť je súhrnom cnosti jednotlivca, maximálne rozvinutie vnútorných možností osobnosti, čiže mravnosť v antickej etike bola chápaná ako subjektívne osobnostný fenomén.

Stredoveká etika vysvetľovala mravnosť ako mimoosobnostný a nadosobný fenomén. Mravné požiadavky v nej vystupujú ako božie príkazy.

Novoveká etika sa usilovala vysvetliť a zdôvodniť mravnosť ako objektívny zákon a tiež ako subjektívno-osobnostný fenomén. Idea objektívnosti morálky získala podporu najmä v teóriách spoločenskej zmluvy či spoločenskej dohody (social contract).“¹⁶ Značné zmeny v teóriách o predmete morálky, jej chápaní či pôvode prinieslo so sebou obdobie od polovice štrnásteho storočia, obdobie, kedy sa šírilo humanistické a renesančné myslenie v oblastiach južnej, strednej, ale i západnej Európy. Človek sa tu neupiera k viere v Boha ako v stredoveku, ale formujú sa nové prúdy, smery dotýkajúce sa autonómnosti morálky. K zmene prichádza aj v diapazóne morálnych hodnôt. Človek v tomto období by mal byť dobrý sám od seba. Nová situácia v spoločnosti však nutne evokuje vo všetkých oblastiach spoločenského života, novo nastupujúce bohaté vrstvy miest, široké vrstvy miest i vidieka prinášajú rôzne myšlienkové reakcie, ktoré smerujú rôznymi smermi. Mestský patriciát dáva do popredia v etike myšlienky hedonizmu, ktoré propagujú prirodzenosť morálky a ako opora im má slúžiť etika epikurejcov. K asketickému zmýšľaniu sa prikláňajú stredné a drobné vrstvy miest a vidieka. Život vo vyšších vrstvách kritizujú a spoločenskej rovnosti sa dožadujú plebejské vrstvy, ktoré však sú oslovované ideami ranného kresťanstva, prorokmi i evanjelikmi.

Centrum filozoficko-etických myšlienok v období, kedy nastupuje novovek, sa stáva človek, harmónia jeho somatických a duševných stránok, jeho kreativita, intelekt, vyjadruje sa dokonca úcta k jeho práci. Veľmi značnou črtou morálnych predstáv je

¹⁵ Diatka, C. a kol.: Dejiny etického myslenia v USA a v Európe. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 119-120. ISBN 978-80-8101-103-0

¹⁶ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 37. ISBN 80-89012-00-0

individualizmus, silný jedinec, ktorý si uvedomuje prevahu nad feudálnymi tradíciami a davom. Obraz života zo 16. storočia v podaní Giordana Bruna alebo sociálne utópie Moora a Thomassa Campanelli, sú to prvky, kreujúcich sa foriem, vzorov morálky a reagicie teoretikov na ňu.

Z toho je jasné, že etika novoveku tak stráca podobu fungovania ako súhrn mravných ponaučení. S istotou nabera podobu racionálnej náuky a snaží sa dospieť k morálnemu hodnotovému výsledku. Je jednoznačné, že pri tom využíva závery skúmania príčin a motívov ľudského rozhodovania a konania.¹⁷

1.2 POJMY ETIKA, MORÁLKA, ETICKÝ SYSTÉM, FUNKCIE A PRINCÍPY MORÁLKY

Hneď na úvod si rozoberme, aký význam sa skrýva pod pojmi etika a morálka. Termín etika pochádza z gréckeho slova *éthos*, čo v preklade znamená obyčaj, mrav, zvyk, zvyčajný spôsob konania, spôsob myslenia alebo charakter niečoho. Z tohto termínu sa neskôr vyvinulo slovo *etikos*, čo je vyjadrené ako etický a *ethica*, ktorý sa prekladá ako problém vedy. V gréckom jazyku sa zo začiatku označovalo ako správanie zvierat, teda etológia a až neskôr sa týmto pojmom označoval spôsob konania, činy človeka. Ak hovoríme o etike ako vede, tak môžeme tvrdiť, že je vedou autonómnou. Nakoľko nie je možné veľmi jasne definovať etiku a vymedziť jej predmet, uvedieme niekoľko možností ako etiku vnímali a vnímajú niektorí autori. Vychádzame z toho, že etika je najužšie prepojená s filozofiou, má tak historický základ. Filozofia poskytuje všeobecnú reflexiu na problematiku sveta, človeka, respektíve miesto človeka vo svete. Naopak etika sa koncentruje na problematiku človeka, vzťah človeka k iným ľuďom. Vychádza z filozofického pohľadu na vývoj človeka. Etika je aj teoretická reflexia morálnych problémov. Tak isto je možné hovoriť o etike aj ako o vede o morálke, o

¹⁷ Predanociová, L.: Antológia z dejín etického myslenia. Nitra: FF UKF, 2000. s. 113. ISBN 80-8050-292-7

mravnosti, filozofia morálky. Taktiež skúma morálku a hľadá všeobecnú zásadu, ktorá by jedincovi hovorila čo má robiť, ako má konať, ako sa správať k iným ľuďom.¹⁸

Jedinca charakterizujú dve kvality, ktorými sú rozum a slobodná vôľa, ktoré ho odlišujú od iných bytostí na tomto svete. Lenže ani jedna z týchto dvoch kvalít nerobia človeka dobrým človekom. Na to je ešte potrebný cit lásky.¹⁹ Autorka Oľga Gavendová tak tvrdí, že etika je kategoricky normatívnou vedou o ľudských činoch, vo svetle prirodzeného rozumu. Avšak nikdy nám neposkytne úplne presné informácie, čo má individuuum za istých podmienok robiť a ako ich má zvládnuť, naplniť. To závisí od jeho múdrosti, istým spôsobom aj od „smerovania svedomia“. Etika nám však poskytuje všeobecné pravidlá, kreuje nám normy, zásady, ktoré usmerňujú morálne usudzovanie jedinca.²⁰ Podľa Vasila Gluchmana je „etika humanistická náuka zaoberajúca sa skúmaním mravných aspektov konania, správania a rozhodovania mravného subjektu.“²¹ Ide tu o samotné konanie a činy človeka ako aj jeho problémy.²² Moritz Schlick tvrdil, že etika je iba systém poznania, ktorého výsledkom je pravda. Otázky etiky sú len teoretické problémy a ich praktické použitia do oblasti etiky už neradí. Z toho preňho vyplýva, že cieľ etiky je pravda a nie dobro alebo morálka. V etike je prítomný psychologický aspekt.²³ „George David Snell, ktorý konštatoval, že všetky definície etiky v konečnom dôsledku vedú k problému hodnôt a hodnotového systému. Čiže v jeho ponímaní je etika štúdiom morálneho zákona. Veľmi významnú úlohu tu Snell pripísal rozumu a vedomiu, pretože podľa jeho názoru práve ony nám umožňujú pozdvihnúť sa od zvierat. Rozum umožňuje človeku predvídať dôsledky svojho konania a teda voliť najlepšie spôsoby správania.“²⁴ „Bez toho, aby sme sa pokúšalo robiť nejaké závery či hodnotenia týchto názorov na podstatu etiky, jej zameranie, roviny a aspekty, je potrebné ďalej upozorniť na dôležitý moment, ktorý sa bezprostredne dotýka etiky, tieto metódy. Podľa Abrahama Edela v etike je možné využívať tieto metódy skúmania morálky: komparatívnu,

¹⁸ Miedzgová, J.- Vargová, D.: Základy etiky. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (SPN), 2007. s. 12. ISBN 978-80-10-01203-9

¹⁹ Miedzgová, J.- Vargová, D.: Základy etiky. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (SPN), 2007. s. 11. ISBN 978-80-10-01203-9

²⁰ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 10-11. ISBN 978-80-223-2629-2

²¹ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 7. ISBN 80-89012-00-0

²² Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 7. ISBN 80-89012-00-0

²³ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 8. ISBN 80-89012-00-0

²⁴ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 8. ISBN 80-89012-00-0

deskriptívnu, kauzálno-vysvetľujúcu a hodnotiacu metódu.”²⁵ Naprieč metódami sme sa dostali k otázkam vedeckosti etiky, či etika je veda.

V širokom zmysle treba etiku chápať ako filozofickú disciplínu, náuku či vedu o morálke, mravnosti; skúmajúcej morálku systematicky a vyslovuje normatívne princípy aktivity ľudského života. Preto môžeme povedať, že etika nám vraví ako máme žiť, ako máme konať, teda zdôvodňujeme morálku. V minulosti sa používali aj synonymické názvy ako praktická filozofia, mravoveda či mravouka. Z historického hľadiska hovoríme o úvahách, ktoré sú spojené s najstarším obdobím ako napríklad v starobabylonskej kultúre či čínskej kultúre. Úvahy. Prechádzajú do kultúry rímskej, gréckej. Grécka kultúra bola najvýraznejšia. Pojem etika pochádza od Xenokrata, ktorý bol Platónovým žiakom. Základy etiky ako vedy položili Sokrates a Platón. Aristoteles ustanovil etiku ako samostatnú vednú disciplínu. Etika patrí k najstarším vedám. Svoj vlastný autonómny vývoj súvisel s vývojom etického myslenia ako takého. Stručnému náhľadu do vývoja etiky ako systému sa budeme venovať neskôr v ďalšej časti tejto práce. Podstatou etiky bolo to, že sa zaoberala výkladom predstáv i názorov o najzákladnejších kategóriách dobra, otázkou blaha, problémom zla, svedomia, spravodlivosti, šťastia a mnohými ďalšími. Zaoberala sa aj zaoberá problémami, ktoré sú v centre pozornosti spoločenskej praxe, teda nás všetkých. Zameriavala sa na individuálneho človeka a súčasne, aby sa spoločnosť zameriavala na vnútornú kauzalitu. Zaoberá otázkou seba vývoja jednotlivca a taktiež morálnou činnosťou a problémom konania pričom reaguje na podnety z konkrétnej historickej praxe. Moritz Schlick sa vyjadril, že sú problémy etiky, ktoré môžeme zodpovedať a potom etiku môžeme nazývať vedou. Zaoberá sa otázkou seba vývoja jednotlivca a taktiež morálnou činnosťou, problémom konania pričom reaguje na podnety z konkrétnej historickej praxe. Moritz Schlick sa vyjadril: „ak existujú etické otázky, ktoré majú význam a teda môžu byť zodpovedané, potom je etika veda. Pre správne zodpovedanie týchto otázok je potrebný konštituovaný systém pravdivých propozícií.”²⁶

Podobne etiku rozumie aj Ján Vajda a vraví, že etika je veda o morálke, ktorá sa zaoberá morálnym vedomím, vzťahmi a činnosťou. Veda sa zameriavala na súhrn

²⁵ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 9. ISBN 80-89012-00-0

²⁶ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 10. ISBN 80-89012-00-0

mravných skutkov a ich interpretáciu.²⁷ Existuje rôznorodosť názorov na charakter mravného konania. Mnohorakosť morálnych vzťahov reflektuje a poskytuje možnosti ich hodnotenia ako aj hľadanie a určenie miesta človeka vo svete. Chápe etiku ako filozofickú a spoločenskú vedu. Vasil Gluchman hovorí, že predmetom etiky sú morálne aspekty života jednotlivca, sociálnej skupiny, národa, respektíve spoločnosti ako celku. Spoločnosť rozdeľoval na individuálnu a sociálnu. Cieľom majú byť problémy človeka, otázky ľudskosti, možnosti človeka byť ľudský. Vymedzenie etiky v týchto intenciách rôznych definícií o etike, jej podobách môžeme ukončiť a zamerať pozornosť aj na predmet etiky, ktorým je morálka. V súčasnosti filozofia akoby kulminovala v etike a túto skutočnosť nazývame kulminačným bod. Etika sa zaoberá najmä praktickými otázkami. Filozofia spolu s etikou si kladú otázky ako Prečo sa v istých situáciách človek správa tak alebo inak?, Aké rozhodnutie vyžaduje daná situácia a od koho závisí? A hľadajú spolu na to odpovede.

A teraz niekoľko slov aj k morálke, čo morálka skúma, aké sú otázky a princípy morálky. Morálka pochádza z gréckeho prekladu ethos do latinčiny a má podobu mos, ktoré znamená spôsob správania, problematiku morálneho predpisu, zákon alebo vlastnosť ako aj moralis, ktoré má význam vzťahu k mravnosti, ale aj moralitas, to jest pre morálku. Pôvodne označoval tento pojem vôľu, vôľu bohov. V dávnych slovanských jazykoch sa vyjadroval vzťah človeka k sociálnemu bytiu, celku, prostrediu. Morálku konkretizoval až Cicero. Ako prvý aplikoval pojem mravnosť nemecký idealistický filozof Hegel. Taktiež sa zaoberá konaním človeka a to z hľadiska dobra a zla. Pojem morálny znamená súdy, normy, konanie, ktoré charakterizujú ľudské správanie sa. „Synonymom slova „morálny“ je „mravný“. V tomto zmysle hovoríme o morálnych alebo mravných problémoch, skúsenostiach, o morálnom alebo mravnom vedomí. „Morálka“ v tomto kontexte označuje oblasť ľudského života, ktorá je odlišná od umenia, vedy, práva alebo náboženstva.“²⁸ V slovníku cudzích slov nachádzame taktiež pár definícií čo je morálka. Morálka je súhrn morálnych princíпов, noriem, mravných hodnôt, cieľov, ideí, mravného správania sa a konania jednotlivcov či skupín. Morálka je definovaná aj ako zásada, pravidlo správania sa človeka, mravnosť, ale aj náuka

²⁷ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 10. ISBN 80-89012-00-0

²⁸ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 9. ISBN 978-80-223-2629-2

o mravnosti či mravouka.²⁹ Podľa názoru Vasila Gluchmana je „morálka aktuálny stav mravného vedomia jednotlivcov, ktorý sa prejavuje cez ich rozhodovanie, správanie a konanie. Ďalším atribútom morálky je aktuálny stav mravných vzťahov medzi jednotlivcami, sociálnymi skupinami a vôbec v spoločnosti. Domnievam sa, že pojmy morálka a mravnosť sú synonymá, že nevyjadrujú podstatnejší rozdiel. Tomu zodpovedá aj každodenný jazyk, v ktorom mravné subjekty nediferencujú medzi týmito mravnými pojmami a používajú ich ako synonymá. Nemožno však stotožniť pojmy etika, etický, morálka a morálny.“³⁰

„Morálka a etika nie je to isté, čo znamená moralizovanie, ktoré prostredníctvom neustáleho poučovania a napomínania a s pomocou autority chce vnútiť jednotlivcovi alebo spoločstvu určité hotové a jednostranné názory a zvyky, ktoré predstavuje ako jediné správne.“³¹ Môžeme tak tvrdiť, že pokiaľ budeme robiť všetko podľa záväzných pravidiel, rád, tak dospejeme nielen k umeniu žiť, ktoré nám zabezpečí šťastie, ale dospejeme k tomu, aby človek žil a správal sa ako tvor spoločenský, teda ako sa na normálneho človeka patrí. Podľa „Paula W. Taylora morálka je všeobecné pomenovanie pre morálne sudy, normy a pravidlá správania. Podľa jeho názoru morálka nezahŕňa len aktuálne veci, ale aj ideálne. Ďalej sa P. W. Taylor domnieva, že morálne hodnotenie sa nedotýka len ľudských činov, ale aj ich motívov a dôvodov pre určité konanie a všeobecne ich charakteru. Morálne hodnotenia sú robené na základe štandardov či noriem, nie na základe pravidiel správania.“³² Ján Vajda definuje morálku taktiež ako označenie spoločenského javu, ktorý charakterizuje ľudské vzťahy i ľudské vedomie ako aj činnosť, a to z aspektu dobra a zla. Morálku považuje za jeden z regulátorov ľudského správania sa, čestnosti, spravodlivosti. Morálne skúsenosť ľudstva nám predstavuje len istý systém orientácií, zásad, noriem, pravidiel, zákazov, príkazov, hodnôt ako aj ideálov, ktorý tvrdí, že morálka vždy vychádza z istej hierarchizácie hodnôt, z určenia zmyslu života, z určenia vzťahu človeka k iným ľuďom ako aj k sebe samému. Morálka tak svojim systémom hodnôt poskytuje človeku kritérium správania sa.³³ Naproti tomu

²⁹ Ivanová-Šalingová, M. – Maníková, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. s. 589.

³⁰ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 13. ISBN 80-89012-00-0

³¹ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 8-9. ISBN 978-80-223-2629-2

³² Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 14. ISBN 80-89012-00-0

³³ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 16. ISBN 80-89012-00-0

„Wiliam Klaas Franken zase charakterizuje morálku ako sociálnu záležitosť, pretože existuje pred jednotlivcom tak ako jazyk, štát a cirkev. Jednotlivec sa stáva viac či menej účastníkom morálky a ona existuje aj po ňom. Podľa neho morálka nie je sociálna len v zmysle bytia systému, ale je tiež sociálna z hľadiska svojho pôvodu, sankcií a funkcií. To je nástroj spoločnosti na vedenie jednotlivcov a malých skupín.“³⁴ Morálka je zložitý systém obsahujúci rôzne funkcie a princípy. Funkcií morálky je viacero.

Regulatívna funkcia nie je špecificky regulatívna, sú aj ďalšie regulatívy práva, politiky. Morálka neobsahuje striktné regulatívy. Za porušenie morálnych noriem nenasleduje trest, teda nie je inštitucionálne podporovaná. Verejná mienka tu pôsobí ako regulátor alebo prostriedok pri porušení pravidiel, noriem. Úlohou tejto funkcie je zabezpečenie integrácie jedinca do sociálneho celku.

Hodnotiaco-imperatívna funkcia je typická funkcia morálky. Súvisí s takzvanou dvojrozmernosťou. Ide tu o hodnotenie morálneho konania, ktoré je založené na morálnych imperatívoch, príkazoch, zákazoch. Obsah hodnotenia sa presúva do normy. Slúži aj na osvojenie si hodnotovej sféry morálky pričom toto osvojenie v sebe obsahuje nutnosť, to čo by som mal.

Poznávacia funkcia súvisí s predchádzajúcou funkciou. Skupina teoretikov odmieta poznanie v morálke, druhá zas vraví, že poznanie v morálke je nevyhnutnosťou podporovaného dejinami. Poznávaním poznávame hodnoty preto je poznanie nevyhnutné. Poznávanie je nevyhnutné nakoľko nám umožňuje poznávať. Poznanie smeruje k tomu, aby sme sa v hodnotách vedeli orientovať, aby si jednotlivec mohol vybrať z ponúknutých hodnôt, ktoré sú mu predstreté, ktoré morálny subjekt preferuje.

Orientácia v systéme hodnôt súvisí s poznaním. Znamená to odhaľovanie významu hodnôt a taktiež súvisí s poznaním významu. Toto má vplyv na uprednostňovanie hodnôt. Orientovanie sa v hodnotách má za následok hľadanie svojho individuálneho cieľa, to čo chcem.

Prognostická funkcia stanovuje morálne ideály, to čo je želateľné v morálke, to čo si želim, konám, robím. Ak morálne ideály nedokáže spoločnosť naplniť, signalizuje

³⁴ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 14. ISBN 80-89012-00-0

to spoločenskú krízu, signál budúcich zmien nevyhnutných v situáciách. Táto funkcia je založená na emocionálnych väzbách, v intuícii.

Motivačná funkcia motivuje k istému pozitívnemu konaniu v zmysle pozitívnych hodnôt. Nabáda nás k správne konaniu, k takému konaniu, ktoré je pre nás vhodné. Viaz sa na konkrétne správanie človeka, aktivitu či aktualitu.

Komunikatívna funkcia znamená, že morálka nám slúži aj ako forma komunikácie. Morálka má svoj vlastný pojmový aparát, ktorý používajú na motiváciu, orientáciu sa v hodnotách ako aj regulatívny faktor. Morálka môže niečo sprostredkovať cez komunikatívnu funkciu a to verbálne aj neverbálne. Komunikácia slúži taktiež na tvorbu vzájomne emocionálnych väzieb.

Výchovná funkcia prostredníctvom ktorej poskytujeme človeku, jednotlivcovi model ako sa má správať, ako má žiť a dávame mu možnosť, vzor ako má konať. Najvýraznejšie sa to prejavuje na školách, ale aj v masovokomunikačných prostriedkoch.

1.2.1 PRINCÍPY MORÁLKY

V živote nás jednotlivcov alebo sociálnych skupín hrajú významnú úlohu mravné princípy a normy na základe ktorých mravné subjekty sa často riadia vo svojom živote, teda v rozhodovaní, správaní sa a konaní. Podľa Marcusa George Singera „morálne pravidlo konštatuje, že určitý druh konania je všeobecne nesprávny a necháva otvorenú možnosť, že čin určitého druhu môže byť zdôvodnený. Teda morálne pravidlo neplatí vo všetkých okolnostiach, nie je invariabilné. Na rozdiel od mravných pravidiel, morálne princípy podľa M. G. Singera platia za všetkých okolností a nedovoľujú výnimky. Sú invariabilné so vzťahom ku každému morálnemu súdu a ku každej morálnej situácii. Podľa neho ďalší rozdiel medzi princípmi a pravidlami je, že princípy sú vždy relevantné, zatiaľ čo pravidlá nie sú.“³⁵

Z induktívneho hľadiska vychádzame z pojmov, pravidiel, vzorov a na základe nich prichádzame k východiskovým princípom. Z deduktívneho sa na základe neho dedukujú normy, pravidlá, zásady a prechádzame od všeobecného k jednotlivému. Všeobecné pravidlo platí pre určitú oblasť, z ktorého sa odvodzujú ďalšie pravidlá

³⁵ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 43. ISBN 80-89012-00-0

ostatné menej známe, jeden alebo viacero princípov. V oblasti morálky je tento problém veľmi výrazný. Morálka je v zásade oblasť neuchopiteľná, teda niečo abstraktné. Ján Vajda tvrdí, že v morálnej praxi súčasného človeka fungujú ako princípy jeho správania. Hovorí tu o týchto princípoch, a to princíp humanizmu, princíp spravodlivosti a rovnosti, princíp čestnosti a princíp svedomitosti:

- a) princíp humanizmu- homo človek, humanitas/ humanus vyjadruje lásku človeka k človeku. Tak isto vyjadruje úctu k ľudstvu ako takému, k národu či vlasti a iným etnikám. Teraz si ich stručne priblížime. Jedná sa tu o vyjadrenie permanentného záujmu, túžba človeka po ľudskosti, vymaniť sa spod prírodných síl. Človek, jednotlivec sa snaží identifikovať v prírode, spoločnosti súvisí to s najstarším obdobím. Mnoho dimenzií vzťahu človeka k sebe, k ľudstvu, národu, rasám a etnikám, rešpektovanie slobody aj iných ľudí, postulujú človeka do centra vlastného záujmu. Identifikovanie cieľov ako aj otázka hodnôt človeka sa viažu na jeho existenciu. Súvisí to s výberom hodnôt, aké hodnoty si z ponúknutých hodnôt vyberieme. Taktiež je dôležitý i vzťah k iným ľuďom, zameriavanie človeka od seba samého. Napokon ide o vyrovnanie sa človeka so sebou vzhľadom na niekoho iného, napríklad morálneho subjektu s prostredím. Ide o hľadanie účinných foriem vyrovnávania sa so zlom. Hľadá tých, ktorí sa ukazujú počas dejín. Ľudstvo sa dnes zaoberá problémami prežitia, jestvovania. Princíp humanizmu prestupuje všetkými súčasťami nášho života, všetkými možnými aj nemožnými formami konania.
- b) Princíp spravodlivosti a rovnosti sa prejavuje v konkrétnej podobe ako je humanizmus. Je to spôsob usporiadania vzťahov v spoločenstve, ktorý je nevyhnutný. Pri uplatnení ako morálneho princípu sa vychádza z rovnosti ľudí. Miera rozdeľovania hodnôt, miera rozdeľovania pochvál a ocenení, adekvátne reagovanie na dobro a zlo je normatívnym princípom. Rešpektovanie rovnakých možností umožňuje rešpektovanie práva, rovnocennosť života, rovnoprávnosť, toleranciu postojov, názorov, spôsobov rozhodovania, optimálnu reguláciu vzťahov. Súhrne môžeme tvrdiť, že v tomto princípe ide o spravodlivosť a rovnosť v prístupoch k ľuďom, rešpektovaniu a ochrane práv iných.

Spravodlivosť je rovnoprávnosťou, kde ju ale nemôžeme zamieňať za rovnotárstvo, ale iba za rovnomerný nárok na rovnaké možnosti.

- c) Princíp čestnosti a svedomitosti je osobnostná línia v konaní a správania sa človeka. Svedomie sa prejavuje v disciplíne, sebadisciplíne, presnosti a dochvilnosti, ako aj v plnení si svojich povinností, Angažovanie sa v riešení sociálnych problémov, schopnosť riešiť problémy, konflikty. Čestnosť odmieta dvojakoť, otvorenosť, seriózný prístup, odmietanie zla ako aj kritický postoj voči iným, sebe samému.³⁶

1.2.2 TYPY ETICKÝCH SYSTÉMOV

Vystihnúť čo je pravý predmet etiky ako vedy je veľmi zložité a ťažké. My avšak môžeme tvrdiť, že predmetom inštitútu etiky je to, že sa zaoberá praktickým životom ako aj činmi ľudí. Vníma pozorne ich morálnu i ľudskú kvalitu. Etika ako veda smeruje ku hľadaniu princípov ako sú morálne dobro, spravodlivosť, čestnosť, empatia, asertivita, humánnosť a mnoho ďalších.

Podľa Olgy Gavendovej „etika i morálka sú možné len tam, kde sú osoby a vzťahy medzi nimi, kde nájdeme slobodné rozhodovanie, voľbu i konanie. Etika vyjadruje nielen zásady a princípy týchto vzťahov, ale všetky možné vzťahy voči všetkému, čo je, a preto ju člení na všeobecnú a špeciálnu. Práve preto, že vyjadruje vzťahy k všetkému, čo je, musíme ju rozdeliť.“³⁷ Obsahom všeobecnej etiky je prirodzenosť, podmienky morálnej aktivity, vysvetľuje nám čo je dobro, hodnota, čo je spravodlivé, čo je svedomie, zákon, pravidlo a hľadá ich pravú podstatu. Taktiež študuje štruktúru morálneho činu i podmienky zodpovednosti. Špeciálna etika používa princípy na rôzne oblasti ľudských činov a poukazuje na to, ako má človek konať, ako sa má správať v rodinnom, ale aj v spoločenskom prostredí. Takýmto spôsobom vznikajú ďalšie podoby etiky ako je etika deontická, etika existencializmu, rodinná etika, sociálna etika, náboženská etika, profesijná etika, etika eudaimonizmu, etika hedonizmu a mnoho ďalších typov etík. Napríklad profesijná etika sústreďuje svoju pozornosť na etickú

³⁶ Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 45. ISBN 80-89012-00-0

³⁷ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 13-14. ISBN 978-80-223-2629-2

problematiku povolání a profesí a naproti tomu sociálna etika sa zameriava na štúdium sociálnych vzťahov. Špeciálna etika sa zameriava na všetko čo je a k čomu musí človek zastať postoj, od vesmíru cez ekonomiku, právo, vedu, politiku až po kultúru a náboženstvo.

Etický systém je podľa Olgy Gavendovej „súbor etických východísk, predpokladov a názorov o určitej základnej hodnotovej a názorovej orientácii, nad ktorými filozoficky uvažujeme, čo umožňuje hovoriť o normatívnej etike, ktorá vychádza z antropologicky a filozoficky odôvodnených všeobecných noriem a princípov.“³⁸ „Deontologická etika, ktorá kladie dôraz na povinnosť a zodpovednosť, prevláda v nej racionálny prístup, kým svedomie a subjektivita sú v úzadí.“³⁹ Relativistická etika spochybňuje poznanie pravdy. Individualistická etika vychádza zo širšie chápanej slobody i autonómie jednotlivca, ktorá sa má ospravedlniť a vytvoriť si svoje normy života, cestu akoby vlastnú etiku. Tieto typy etík odmietajú normu, pravidlá, zásady, ktoré považujú iba za výsledok sociálneho i kultúrneho vývoja. Každý z týchto typov definuje povinnosť, dobro, zodpovednosť, spravodlivosť iným spôsobom.

³⁸ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 14. ISBN 978-80-223-2629-2

³⁹ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 14. ISBN 978-80-223-2629-2

2 FUNDAMENTÁLNE HODNOTY JEDNOTLIVCA A SPOLOČNOSTI

Pod inštitútom hodnoty si každý z nás predstaví niečo iné. Niektorí pod hodnotou vníma cenu tovarov a služieb vyprodukovaných v ekonomickej sfére spoločnosti alebo ako výsledok cieľavedomej činnosti človeka, to znamená práce. Iní zase niečo, čo zdedil po svojich rodičoch niečo, čo tvorí podstatu jeho životného štýlu alebo to môže byť nejaká vec, ktorá má pre toho človeka významné miesto v živote, ale môže to byť aj vec bez ktorej nemôže jednotlivec byť pri nejakej pre neho významnej a dôležitej situácii. Jednoznačné zedefinovanie pojmu hodnota je obtiažne a preto sa nedá s určitosťou vymedziť. Pre každého človeka je hodnotné niečo iné, čo si vážime, čo považujeme pre nás za naozaj dôležité, čo je pre náš život významné, čomu pripisujeme veľkú hodnotu. Hodnotou nie je len cena určitého produktu, ktorý si kúpime v obchode, alebo to, čo zdedíme po rodičoch, ale aj naše duševné schopnosti ako sú talent, vloha, nadanie, inteligencia, povahová, fyzická alebo psychická predispozícia. V slovenskom jazyku je tento inštitút vcelku jasný, zrozumiteľný a preto nie je potrebná jeho podrobnejšia analýza. Preto sa v kultúre za hodnoty považujú všeobecne prijímané predstavy a viery v ciele, ktoré sa ľudia usilujú dosiahnuť, získať. Sú to tiež predstavy o tom, čo je dobré a čo zlé, žiaduce a nežiaduce, ale aj čo je prospešné a čo nie je. V priebehu času sa hodnoty človeka menia. Spoločnosť, sociálne skupiny i jednotlivci musia hodnoty legitimizovať a naopak hodnoty legitimizujú konanie jednotlivcov, skupín a spoločnosti. Hodnoty väčšinou majú všeobecnú a abstraktnú podobu. Konkrétnym vyjadrením hodnôt vznikajú potom normy. Za hodnoty teda považujeme všetko, čo by sa dalo nazývať dobrom v kontexte cieľa ľudského úsilia a ľudskej aktivity. Konanie človeka má preto smerovať k dobru jednotlivca i spoločnosti. Z tohto pre nás vyplýva to, že hodnoty sú napríklad rodina, zvyky a tradície, láska, zdravie, šťastie, spravodlivosť, čestnosť, empatia, asertivita, vzdelanie, peniaze, zodpovednosť, humánnosť, altruizmus, prírodné hodnoty, právo, rodina, viera, mať dom, esteticky, krásu, hodnota života, hodnota umeleckého diela, hodnota literárneho diela, trpezlivosť, štedrosť, radosť, mať zamestnanie, sloboda, vlastenectvo, šport, kultúra a mnoho ďalších. Všetky tieto hodnoty môžeme zaradiť do všeobecných oblastí a povedať, že sa jedná o spoločenské, rodinné, sociálne, vzdelanostné, konzumné, ekonomické, politické, prírodné, národné, kultúrne,

náboženské a morálne hodnoty a podobne. „A konštruujeme aj rôzne hybridy, ako hodnoty kultúrno-politické, morálno-politické, politicko-právne atď. Aj v budúcnosti sa bude systém našich kritérií celkom istotne rozvíjať. Starí Gréci, pravda ešte dávno pred Sokratom, rozlišovali iba pozitívne a negatívne hodnoty. Aj my si tak ešte občas počíname, keď si pochvaľujeme dobrú polievku a žalujeme sa na zlé počasie. To znamená, že polievke, alebo počasiu priznávame morálne kvality, ale rozlišujeme iba pozitívne, alebo negatívne funkcie vecí či udalostí. Ešte pred nedávnom by nám asi málokto rozumel, keby sme sa s ním začali zhovárať o ekologických hodnotách priemyselnej či poľnohospodárskej produkcie, alebo o enviromentálnych hodnotách dôsledkov nášho každodenného správania. Keďže už dávno nevystačíme iba s rozlišovaním polarity hodnôt, učíme sa diferencovať rôzne druhy meraných funkcií a im zodpovedajúce hodnoty čoraz precíznejšie, z najrôznejších aktuálnych hľadísk, ktorým zodpovedajú celkom špecifické, historicky nové normy.“⁴⁰ Aj „jedinečné hodnoty nejstávajú každá osve, ale vždy tvoria celok, ktorý musíme rešpektovať, hoci sa stále mení. Dne sa také chápanie hodnôt presadzuje najmä v súvislosti s enviromentálnou problematikou- nik predsa nepochybuje o reálnej existencii životného prostredia, o tom, že jeho hodnoty sú ohrozené a že zánik hoci len jednej z nich môže spôsobiť až kolaps celého systému. Takto je vzájomne prepojené jestvovanie všetkých hodnôt, aj etických či právnych, hoci ich vzájomné väzby sú oveľa zložitejšie a aj preto menej evidentné.“⁴¹

Človek má od malička vybudovaný istý systém hodnôt. V tomto období hodnoty majú ešte viac menej podobu potrieb človeka ako jesť, piť, láska k rodičom, spánok. Postupom času a myslením v konaní človeka sa tieto hodnoty menia a tak sa mení aj náš hodnotový systém. Jedná sa o hodnotiaci proces osobnosti, kde človek uvažuje nad každým krokom, ktorý zažil a volí ho alebo nie podľa toho, či daný prvok v danom momente viedol k uspokojovaniu jeho potrieb alebo nie. Na začiatku ide o operatívne hodnoty, ktoré sú skôr funkciou človeka a nie vedomia. Druhou formou prístupu je, že zdrojom alebo miestom hodnotenia je v nás samých, napríklad keď si volíme piť alebo čo si ráno oblečieme do práce či do školy.⁴²

⁴⁰ Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2000. s. 14. ISBN 80-8050-368-0

⁴¹ Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2000. s. 15-16. ISBN 80-8050-368-0

⁴² Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1996. s. 161. ISBN 80-967013-4-7

V súčasnosti v 21. storočí sa tejto problematike venuje dosť značná pozornosť a preto ju nesmieme prehliadnuť. Otázka významovosti hodnôt ako aj otázka budovania hodnotového rebríčka hrá významnú úlohu v našich životoch, ale aj celej spoločnosti. Podľa toho aké hodnoty máme a uznávame a na akej pozícii v hodnotovom systéme ich máme na základe toho budeme tak konať a žiť. Pre zdravého morálneho človeka, ktorý sa chce plnohodnotne začleniť do spoločnosti je dobré mať a uznávať hodnoty v súlade s morálnymi a právnymi normami spoločnosti ako aj správne vybudovaný hodnotový rebríček. Ak budeme konať opačne môže sa stať, že príde k marginalizácii spoločnosťou a budeme preto neželanými činiteľmi v spoločenskom sociálnom systéme. Je potrebné prijímať, osvojovať a konať podľa tých správnych morálnych hodnôt už od obdobia ranného detstva, lebo v neskoršom veku to bude obtiažne ba dokonca nemožné. V hodnotách človeka sa odrážajú hodnoty spoločnosti. Aj preto je veľmi potrebné žiť a konať podľa takých hodnôt, ktoré nám v období adolescencie umožní sa prijateľne začleniť, teda asimilovať do spoločnosti ako rovnocenný člen. Úsilie človeka je zamerané na hierarchiu hodnôt, ktoré tvoria duchovnú stránku človeka. Je potrebné posudzovať obsahovú stránku ako aj vlastnosti cieľa a taktiež aj spôsob na ich dosiahnutie. Ak sa to podarí, príde tak k integrovanej osobnosti a cíti sa veľmi dobre. Z poznania analýzy Deti v Českej republike vyplýva, že mladí ľudia si určujú za významné hodnoty tieto: dobrá práca, ukončenie školskej dochádzky, založenie rodiny, mať potomkov, byť zdravý, mať dostatok finančných zdrojov ako aj mať svoju strechu nad hlavou.

2.1 VYMEDZENIE POJMU HODNOTA A KLASIFIKÁCIA HODNÔT

Je zložité tvrdiť, čo vlastne pojem hodnota znamená. S mnohými typmi hodnôt sa stretávame i v bežnom živote, napríklad umelecké dielo má svoju hodnotu tak isto ako dobrý film či časopis. Existujú autori, ktorí vravia, že hodnoty sú projekcie našich predstáv, túžob, ktorým v objektívnom poriadku nič nezodpovedá.⁴³

Charles Morris člení hodnoty na operatívne, kde človek dáva do popredia objekt pred iným. Druhou kategóriou sú uznávané hodnoty, ktoré sú podľa neho

⁴³ Hanus, L.: Princípy kresťanskej morálky. Bratislava: LÚČ, 2007. s.80. ISBN 978-80-7114-642-1

symbolizované hodnoty zafixované našou kultúrou, náboženstvom ako napríklad Nezabiješ! Alebo Nepokradneš!⁴⁴

Mravné hodnoty pochádzajú z primárnych záujmov života človeka ako aj spoločnosti, v ktorej žije. Zvláštne postavenie medzi ostatnými hodnotami majú univerzálne, multikultúrne hodnoty.

Do prvej triedy sa radia fundamentálne aspekty mravnej kultúry a do druhej triedy zasa morálne kategórie. Do prvej triedy zaraďujeme najzákladnejšie zásady ľudského spolunažívania, ktoré vytvoril človek cez morálny vývoj spoločnosti. Vychádzajú z ľudskej prirodzenosti a základných hodnôt. Ich hlavnou náplňou práce je regulovanie správania sa ľudí. Môžeme ich nájsť v staroindickej, staročínskej a taktiež v európskej morálke. Do tejto skupiny patria hodnoty ako úcta, súcit, šľachetnosť, vernosť, dôvera, úprimnosť, solidarita, empatia, pokora, pracovitosť, priateľstvo, pravda, slušnosť, zodpovednosť, asertivita, sebaovládanie, sebahodnotenie, trpezlivosť a mnoho ďalších.

Do druhej triedy radíme morálne kategórie. Jedná sa o akt pôsobenia prirodzených zákonov ľudskosti. Kreujú samotnú podstatu vedomia ako aj sebauvedomenia si osobnosti. Sú tu obsiahnuté najvšeobecnejšie predpoklady morálneho hodnotenia a majú určujúci charakter v hodnotovom obsahu takzvanej ľudskej morálky. Sem patria dobro a zlo, svedomie, povinnosť, česť, dôstojnosť, šťastie, láska, porozumenie, spravodlivosť ako aj zmysel nášho jestvovania.

Hodnotami sa zaoberá vedná disciplína axiológia. Inštitút axiológia ako ho poznáme dnes sa vymedzil v druhej polovici 19. storočia. Prvý krát a najväčšiu zásluhu na formovaní axiológie mali Eduard von Hartmann spolu s Rudolfom Hermann Lotzem, ktorý tento inštitút zaviedol do filozofie a preto je považovaný za zakladateľa filozofie hodnôt. Dnes máme možnosť nájsť mnoho teórií, definícií axiológie. Kročková, Gogová a Pinteš uvádzajú tieto úlohy pedagogickej axiológie:

- a) ujasnenie si kľúčových hodnôt, ktoré sú odvodené z ideálov, a tieto ešte členia do troch oblastí, ktoré majú súvis s biologickou stránkou, potom také, ktoré súvisia s psychickou stránkou a také, ktoré súvisia so sociálnou stránkou.

⁴⁴ Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1996. s.161. ISBN 80-9670013-4-7

- b) analyzovanie procesu hodnotenia subjektom
- c) analýza príčin nepríťažlivosti či odmietnutia niektorých všeľudských alebo nadčasových hodnôt
- d) venovať sa otázkam a zmenám vplyvom sebavýchovy.⁴⁵

„Axiológia je ešte veľmi mladá disciplína a pojem hodnoty sa zatiaľ používa väčšmi ako pojem súhrnný, než ako skutočne teoretický pojem, ktorý má presne vymedzený obsah i rozsah.“⁴⁶ Miron Zelina ju definuje ako hodnotovú výchovu či výchovu k hodnotám.⁴⁷ Ide o disciplínu, ktorá sa zaoberá štruktúrou, pretváraním, kreovaním hodnôt.

„Nás zaujímajú hodnoty ako predmety hodnotovo-orientačnej činnosti, hodnoty, ktorým človek dáva prednosť pred ostatnými, hodnoty, po ktorých túži a ktoré chce dosiahnuť. Alebo naopak, hodnoty, ktorým sa vyhýba, ktoré ho odpudzujú, ktorých sa obáva. A na tento účel nám bohato postačí definícia „hodnota je kvalita funkcie, meraná(zisťovaná) adekvátnou normou.“⁴⁸ Najmä mladí si dnes hodnoty nevážia, akoby ani neexistovali. Miron Zelina hovorí, že naliehavo sa nám naskytuje otázka, či ešte vôbec je možná existencia univerzality hodnôt a či to majú byť všeľudské, alebo náboženské hodnoty, alebo či už je lepšie rezignovať na platnosť istých hodnôt. Podľa sociologického slovníka je axiológia náukou o hodnotách, ktorá sa chápe ako veda. Týmto sa odlišuje od iných náuk s takýmto obsahom, ktorý je zameraný na prax. Kládne si otázku, čo je vlastne hodnota a čo je hodnotné. Obsahom axiológie sú morálne, kultúrne, ekonomické, politické, estetické, etické, umelecké, konzumné a právne hodnoty.⁴⁹ Autor Smékal vraví o hodnotách ako všeobecných cieľoch, o ktoré sa človek usiluje. Nazýva ich cieľovými hodnotami. Následne sa jedná o hodnoty ako prostriedky, ktorých využívaním dosahujeme niečo významné pre seba napríklad vzdelanie a nazýva ich inštrumentálne hodnoty. Ďalšími sú napríklad fajčenie, pitie. Tieto nazýva autor smerovacie hodnoty. Napokon hodnoty ako kritéria na základe ktorých oceňujeme

⁴⁵ Kročková, Š.- Gogová, A. – Pinteš, G.: Žiak-sloboda-výchova. Nitra: UKF, 2004. s.308. ISBN 80-8050-675-2

⁴⁶ Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2000. s. 13. ISBN 80-8050-368-0

⁴⁷ Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1996. s.161. ISBN 80-9670013-4-7

⁴⁸ Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2000. s. 13. ISBN 80-8050-368-0

⁴⁹ Jandourek, J.: Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001. s.36. ISBN 80-7178-535-0

posudzujeme rôzne predmety, udalosti alebo ľudí.⁵⁰ Hodnoty svojou valenciou pôsobia na človeka ako motivácia alebo stimuly. Touto činnosťou nás odmeňujú a takouto odmenou nás môžu znova motivovať k ďalšiemu konaniu. Výchova prostredníctvom hodnôt nie je bohužiaľ samozrejme prijímaná ako by sme očakávali.⁵¹ Hodnoty tvoria páry, z ktorých každá predstavuje negatívny, ale aj pozitívny pól napríklad dobro a zlo, staré a nové, pekné a škaredé. Hodnotovo vravíme o protikladnej orientácii, ale oba protiklady tomu istému druhu. Tu sa hodnota veľmi jasne odlišuje od skutočnosti. Takéto páry sú nasmerované, čo znamená, že pozitívny pól vždy prevyšuje nad tým negatívnym, ktorý predstavuje protihodnotu.⁵² Spaemann nazýva hodnotami obsahy alebo predmety istých pocitov. Obsahy nás privádzajú k prejavom radosti, zármutku, úcty, lásky, nenávisti, strachu alebo nádeje. Taktiež tvrdí, že k zvláštnostiam vnímania hodnoty patrí, že nevnímame hodnoty izolovane, ale vtedy keď ich uprednostňujeme či degradujeme. K objektívnemu radu hodnôt sa dopracujeme vtedy, keď ich pochopíme.⁵³

Názorov na jasné zedefinovanie hodnoty je niekoľko a každá definícia sa rozumie z iného pohľadu. Cyril Diatka definuje hodnotu ako kvalitu funkcie, teda vzájomnej závislosti obsahu hodnotenia a človeka, ktorý kvalitu tejto funkcie meria príslušným pravidlom.⁵⁴ Taktiež ju definuje ako produkt ľudskej aktivity a preto je schopná túto činnosť motivovať. Ale preto je uchopiteľná a zrozumiteľná opäť len konaním.⁵⁵ Je nedostačujúce len získavanie vedomostí o hodnotách, aby vedel síce, čo sa kde a kedy smie, ale popri tom nepociťoval potrebu správať sa a konať podľa pravidiel. Je dôležité, aby si hodnoty osvojoval vlastnou aktivitou. Človek sa neustále mení a stále má možnosť voľby medzi viacerými normami. Sociologický slovník vymedzuje hodnotu ako vedomú alebo nevedomú predstavu o tom, čo je žiaduce. Tento inštitút tu vystupuje vo význame objektu či statku, potom ako istý postoj k objektu, ktorý je pokladaný za dobrý alebo bezvýznamný. Hodnota tiež znamená meradlo pre rozhodovanie a umožňuje posudzovanie miery integrácie spoločnosti.⁵⁶ Taktiež všetky hodnoty sú ovplyvňované

⁵⁰ Zelina, M.: *Stratégia a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1996. s.167. ISBN 80-967013-4-7

⁵¹ Diatka, C.: *Etika a súčasnosť*. Nitra: FF UKF, 2001. s.100. ISBN 880-8050-493-8

⁵² Gavendová, O.: *Základy všeobecnej etiky*. Bratislava: UK, 2009. s.51-52. ISBN 978-80-223-2629-2

⁵³ Spaemann, R.: *Hovoríme o etike*. Bratislava: Don Bosco, 1994. s.26. ISBN 80-85405-34-2

⁵⁴ Diatka, C.: *Etika a súčasnosť*. Nitra: FF UKF, 2001. s.102. ISBN 880-8050-493-8

⁵⁵ Diatka, C.: *Etika a súčasnosť*. Nitra: FF UKF, 2001. s.112. ISBN 880-8050-493-8

⁵⁶ Jandourek, J.: *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s.97. ISBN 80-7178-535-0

voľbou normy, používanej pri klasifikovaní. Voľbou môžeme ovplyvniť v edukačnom procese klasickými formami vzdelávania a výchovy a týmto spôsobom čeliť nebezpečenstvu neopodstatnených zavádzajúcich klasifikovaní.⁵⁷ Ján Grác kategorizuje hodnoty na hodnoty nepoznané, hodnoty poznávané, ale neuznávané, hodnoty uznávané, ale neželané a hodnoty želané. V nepoznaných hodnotách ide o hodnoty existujúce v reálnej či iracionálnej forme spoločenských skupinách, ktoré si ale istý učiteľ neosvojil. V poznaných ale neuznávaných prichádza do protikladu medzi vlastnou zážitkovou skúsenosťou a uznávanými hodnotami. Uznávané, ale neželané hodnoty vieme ohodnotiť ako umelecké, športové či iné aspekty, bez toho, aby nás takéto hodnoty priťahovali. V želaných hodnotách nachádzame motivačnú podobu a do popredia sa dostávajú ako nejaký ideál, vzor.⁵⁸ Veľmi aktívne sa zúčastňujú na živote človeka. Hodnoty sú ako keby obrazom nášho konania, nášho správania sa. Podľa toho, aké hodnoty uznávame, také bude i naše konanie. Taktiež významným činiteľom sú zvyky, tradície a kultúra jednotlivca ako aj jeho rodiny. Práve rodina je významným prvkom, ktorá od detstva buduje v nás hodnoty.

Cez normy, zásady sa dopracujeme k hodnotám. Brožík tvrdí, že „norma je konceptuálna, myslená hodnota, teda učiteľ, ktorý síce tiež jestvuje iba vo vedení človeka, no má už výrazne axiologickú povahu.“⁵⁹ Autorka Lýdia Osecká člení hodnoty na:

- a) allocentrické- pomoc iným
- b) intelektuálne- mať poznatky, schopnosti
- c) sociocentrické
- d) estetické- mať zmysel pre krásu, estetično
- e) zdokonaľovanie
- f) prestíž
- g) príjemnosť

⁵⁷ Diatka, C.: Etika a súčasnosť. Nitra: FF UKF, 2001. s.103. ISBN 880-8050-493-8

⁵⁸ Grác, J.: Pohľady do psychológie hodnotovej orientácií mládeže. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. s.40-41. ISBN 67-015-79

⁵⁹ Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2007. s.85. ISBN 978-80-8094-122-2

- h) materiálne- mať dostatok prostriedkov na život
- i) emocionálne- silný emocionálny stav⁶⁰

Hartmann hodnoty „rozlišuje: všeobecné hodnoty, základné subjektívne hodnoty (život, svedomie, aktivita, sloboda atď.) a základné objektívne hodnoty (vlastnenie majetku, dôležité postavenie, sila, šťastie a pod.), základné mravné hodnoty (dobro, vznešenosť, čistota a pod.) a špeciálne hodnoty. Nie je medzi nimi najvyššia hodnota.“⁶¹ Pravidlá a hodnoty sú na seba úzko naviazané. Brožík tvrdí, že „každé hodnotenie je porovnávaním a norma ako kritérium hodnotenia preto sama musí byť hodnotou.“⁶² Hodnoty v človeku zohrávajú veľkú úlohu. Tento inštitút nájdeme skoro v každej oblasti od politickej cez matematickú, morálnu, filozofickú až po pedagogickú alebo psychologickú. Teóriami a definíciami hodnôt sa zaoberá množstvo autorov. Spoločným znakom je fakt, že ide o akési nástroje s obrovským vplyvom na naše rozhodovanie a správanie sa človeka. Grác hovorí, že vo filozofii sa hodnotami chápe význam, ktorý sa pridáva istej veci alebo činu a to na základe uspokojovania našich potrieb. V etike zasa mravnou hodnotou je to, čo po morálnej stránke slúži pokroku spoločnosti ako asertivita, spravodlivosť, pomoc iným, altruizmus a mnoho ďalších. Predmetom sú tak vzťahy k ľuďom ako aj naše činy, kde sa tieto vzťahy prejavujú. V sociológii sa chápu hodnoty ako životné či kultúrne hodnoty ako mať deti, rodina, vzdelanie a mnoho ďalších. Hierarchia takýchto hodnôt vzniká na základe vlastných skúseností jednotlivcov, ktorí sú ovplyvňovaní verejnou mienkou. Hodnotami voláme veci, ktoré majú pre nás veľký význam a ich miera je daná verejnou mienkou. Hodnoty v našom živote môžeme meniť. Počas socializácie sa v nás kreuje hodnotová orientácia. Norma je tak pre človeka aspektom, teda to, čo človek uznáva za platné. Dnes ale dochádza k tomu, že preferencia individuálnych hodnôt a potreby rozvoja spoločnosti sú v rozpore.⁶³ Je tu interiorizovaná žiadosť prostredia.⁶⁴ O hodnotách nemôžeme vysloviť či sú alebo nie sú skutočné, ale iba

⁶⁰ Osecká, L.: Typologie hodnotových orientácií. In: Československá psychologie. Ročník 35, číslo 2, 1991. s.127-134. ISSN 0009-062X

⁶¹ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s.54. ISBN 978-80-223-2629-2

⁶² Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2007. s.87. ISBN 978-80-8094-122-2

⁶³ Grác, J.: Pohľady do psychológie hodnotovej orientácií mládeže. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. s.338. ISBN 67-015-79

⁶⁴ Grác, J.: Pohľady do psychológie hodnotovej orientácií mládeže. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. s.91. ISBN 67-015-79

to či sú platné. Napríklad novokantovci bádanskej školy sa nazdávali, že hodnoty platia, ale hodnoty nakoniec vyzdvihujú na základe charakteristík, ktoré zodpovedajú jeho situácii či potrebám.⁶⁵

Počas svojho života pod vplyvom rôznych, hlavne neočakávaných situácií prehodnocujeme svoju hierarchiu hodnôt, ako aj samotné hodnoty. Na základe tejto informácie tvrdíme, že sú podmienené časovým aspektom. V období dospievania mladí veľmi citovo prežívajú vzťahy doma i medzi priateľmi, ako aj partnerskú lásku. Ako sa v jednej piesni spieva: „Môže byť láska hriechom?“⁶⁶ Je jasné, že nie. Láska ukazujúca hodnotu človeka je niečo, čo nás prekonáva. V takomto prípade odvolávanie sa na vášeň sa nedá ospravedlniť a je dôkazom, že v istom momente sme akoby nepričetní po všetkých stránkach istej veci. No tento jav nie je ale skutočný. „Ale za toto nevidenie nesie sám zodpovednosť, ako je známe, aj pred súdom. Vášeň otvára hodnotové kvality, ale nie ich poradie.“⁶⁷ To je podklad pre radu nekonať ihneď po konflikte v záchvatu hnevu. Hnev môže byť spravodlivý, ale môže sa pohnúť k nejakej nepravosti. Vášeň v nás zblkne a zhasne, ale kvality hodnôt podporené pocitom hodnoty ostávajú. Podobnosť vidíme i v láske.⁶⁸ Je rozdiel, keď vravíme o láske k rodičom, láske k súrodencom, láske ku kamarátom a kamarátkam, ale odlišná je i láska k priateľovi, priateľke, manželovi alebo manželke. Odlišná je aj láska k Bohu. Všetky typy lásky sú založené na inej podstate. Hodnota lásky, ktorú adolescent v tomto období emotívne prežíva je láska k priateľovi, priateľkám. Nakoľko dochádza k prvým láskam, citovejším strenutiam, mladí ľudia sa tak oveľa viac zaujímajú o svoj výzor, o seba samého. Tento proces pomáha taktiež v budovaní zodpovednosti, vernosti, empatii, obetavosti a spravodlivosti. Dnes je to tak, že veľa mladých ani nevie, do čoho z psychického pohľadu idú a teda nie sú pripravení. Prejaví sa to v neistote, strachu, v komplexoch, čo nakoniec smeruje k neúspechu v emocionálnych zážitkoch. Častejšie k tomu dochádza u dievčat, ktoré prvé skúsenosti aj z intímneho života získavajú vtedy, kedy ešte nie sú

⁶⁵ Diatka, C.: O etike a hodnotách. Nitra: UKF, 2005. s.28. ISBN 80-8050-822-4

⁶⁶ Spaemann, R.: Hovoríme o etika. Bratislava: Don Bosco, 1994. s.29. ISBN 80-85405-34-2

⁶⁷ Spaemann, R.: Hovoríme o etika. Bratislava: Don Bosco, 1994. s.30. ISBN 80-85405-34-2

⁶⁸ Spaemann, R.: Hovoríme o etika. Bratislava: Don Bosco, 1994. s.28-30. ISBN 80-85405-34-2

dostatočne vyvinuté intímne reagovať. Je potrebné poznamenať, že nie je dobré, aby sa mladý ponáhľal, ale treba psychicky i fyzicky dospieť a byť pripravený.⁶⁹

Istým typom hodnoty je aj morálna hodnota. Oľga Gavendová tvrdí, že „morálna hodnota je hodnotou ľudskej činnosti a hodnotou človeka ako človeka.“⁷⁰ Keď má morálna hodnota hodnotu sama o sebe tak iba vtedy bude objektívnou normou pre činnosť každého z nás.⁷¹ Je dôležité vedieť, či jej aj niečo v skutočnosti zodpovedá. Filozofi popierajú existenciu morálnej hodnoty a prirovnávajú ju ku skúsenosti ostatných hodnôt. Popierajú ju aj tí, ktorí vo vyšších hodnotách ako sú napríklad umenie, morálka a náboženstvo vidia iba mix základných pudov. Existenciu morálnej hodnoty dokonca popierajú i filozofi logického pozitivizmu, ktorí vravia o úsudkoch a hodnotách, že nemajú zmysel nakoľko táto hodnota nemá obsah. Jestvuje ale skupina ľudí, ktorá vraví, že morálna hodnota i skúsenosť majú osobitý charakter. Dôležitá tu je miera, podľa ktorej človek vie či je dobrý alebo zlý. Keby bol silný, usilovný, krásny, múdry a vzdelaný, ale po morálnej stránke by bol zlý tak by sme ho považovali za zlého. Napríklad ak má niečo pre nás veľkú hodnotu ako nejaký talizman, tak je to len morálna hodnota, no hodnota, cena tohto talizmanu môže byť aj sto eur. Taktiež keď omylom zrazíme niekoho, keď nám napríklad skočí pod auto sám, tak i spoločnosť nás odmietne ako zlých, negatívny jav, ale v samotnej podstate sme dobrí, morálni ľudia.⁷² Tak isto aj keď skočíme do vody zachrániť topiaceho sa, tak nemyslíme na to či je to náš priateľ alebo nepriateľ. Ani neočakávame za tento čin odmenu. Naše konanie posudzujeme aj z hľadiska morálky. Napríklad žiaci píšú test a niekto aplikuje ťahák. Test dopadne dobre, žiak je spokojný, ale po istom čase dostane výčitky svedomia. Nejde iba o to, že sme opísali, ale zhodili sme sa samy pred sebou.

„Morálna hodnota sa osobitne prejavuje v skúsenosti ľútosti. Môžeme tu rozlíšiť tri prvky: 1. Je to skutočnosť, už na tom nič nemôžeme zmeniť. Už sa stalo. Môžeme síce napraviť dôsledky, ale to, čo sa raz stalo, sa neodstane. 2. Ja som to urobil, čiže nik iný ani nič iné vo mne: ja sám. Nemôžem sa vyhovárať na charakter, na povahu, na dedičné sklony. Ak som to urobil slobodne, som to ja, čo som to urobil. 3. Urobil som niečo zlé,

⁶⁹ Boroš, J.: Citový svet mladého človeka. Bratislava: Smena, 1988. s.202-203.

⁷⁰ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s.65. ISBN 978-80-223-2629-2

⁷¹ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s.65. ISBN 978-80-223-2629-2

⁷² Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s.55-56. ISBN 978-80-223-2629-2

teda som urobil to, čo som nemal urobiť, za čo si zaslúžim trest, pokarhanie atď. A vyčítam si to preto, lebo nejde o nešikovnosť, ale o to, že som urobil niečo zlé. Nič s tým nemôžem urobiť.“⁷³

Situácie, v ktorých sa s hodnotami stretávame:

- a) „hodnotu môže mať pre človeka čokoľvek; veci, udalosti, vzťahy, poznatky, druhí ľudia a ich činy, ako aj výsledky týchto činov, ale ešte aj slová a všetky znaky, prostredníctvom ktorých ľudia vzájomne komunikujú. Všetko jestvujúce, ba dokonca aj to, čo je iba mysliteľné, môže mať hodnotu. Ale nič z tohto hodnotu mať nemusí a už vôbec nemusí byť určitá vec, znak, predstava, nositeľom tej istej hodnoty pre všetkých.
- b) Hodnoty nie sú totožné s vlastnosťami svojich nositeľov; závisia predovšetkým od toho, čím sa nositeľ hodnoty vďaka svojim vlastnostiam stáva v celkom konkrétnej činnosti ľudí. Tá istá vec môže byť napríklad predmetom, nástrojom, alebo výsledkom ľudskej činnosti a v každej z týchto pozícií nadobúda celkom inú hodnotu.
- c) Takto diferencované hodnoty si každý človek môže uvedomovať inak, lebo každý oceňuje inú stránku ich funkcií. Veľmi často si však človek viaceré hodnoty vôbec neuvedomuje, najmä keď „fungujú“ celkom samozrejme, tak ako treba a človek nemá žiadny naliehavý dôvod na meranie ich funkcií.
- d) Spôsob, akým si kvality hodnotových funkcií uvedomujeme, závisí predovšetkým od noriem, ktorými ich meriame, čiže od tých, ktoré poznáme, ktorými disponujeme, ktoré sme si osvojili a povýšili ich v danom prípade na mieru kvality.
- e) Tieto normy pôsobia ako sito, ktoré zachytí niektoré, relevantné funkcie, ale ani všetky normy dokopy zavše nedokážu postihnúť celý komplex funkcií určitého javu. Aplikácia viacerých noriem však vždy prináša komplexnejší obraz hodnoty, ako jednostranné hodnotenie, ktoré je napríklad iba úžitkové alebo etické, estetické a pod.

⁷³ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s.57. ISBN 978-80-223-2629-2

- f) Voľba normy však nemôže byť svojvoľná; napríklad konanie ľudí hodnotíme predovšetkým eticky, tak isto, ako jeho výsledky. V tomto prípade nadradíme etickú normu nad všetky ostatné. Napríklad aj nad normy právne, ktoré síce tiež „merajú“ ľudské činy, ale väčšmi z hľadiska spoločnosti, ako z hľadiska ľudí. Čím univerzálnejšie sú niektoré normy, napríklad úžitkové, alebo estetické, tým bývajú jednostrannejšie. Postihujú totiž iba jednu, všetkým hodnoteným javom spoločnosti stránku ich funkcií. Aj keď dôležitú.“⁷⁴

2.2 SPRAVODLIVOSŤ

Inštitút spravodlivosť radíme medzi najstaršie pojmy v etike. Tento pojem je vyjadrením akejsi túžby alebo snahy človeka po živote zakladanom na rovnocennosti, spolupatričnosti a empatie. V etike sa ním vyjadruje morálne hodnotenie javov v spoločenskom systéme. Je symbolom pre normy, zásady, ktoré garantujú základné ľudské práva a slobody všetkých ľudí bez rozdielu. Ide o bližšie určené vzťahy medzi činnosťou jednotlivých ľudí v spoločnosti a ich sociálnou pozíciou, medzi činom a dôsledkom, trestami a pochvalami ako aj právami a povinnosťami. Ak medzi týmito prvkami dôjde k disharmónii, tak tomuto javu pripisujeme pomenovanie nespravodlivosti. Synonymum spravodlivosti je rovnosť. Je cnosťou, ktorá dáva každému čo mu patrí. Ide o istý spôsob správnosti našich činov. Spravodlivosť sa nedotýka iba toho, kto koná, ale aj tých, ktorí sú okolo. Takýto vzťah nezávisí od podmienok, v ktorých sa nachádza ten, čo koná. Napríklad, ak sa stane Michal milionárom a Petra ukrivdil o 1000 eur, pretože je milionárom, ešte neznamená, že mu musí vrátiť 1500 eur.⁷⁵ „Spravodlivosť sa zameriava na dobro. Ak je človek spravodlivý, má absolútnu istotu, že ide po správnej ceste. Cnosť spravodlivosti je zdokonalenie vôle vzhľadom na túžbu k „dobru pre iného“.“⁷⁶

Spravodlivosť ako princíp v etike je v spojení s možnosťou rozčleniť hodnoty medzi všetkých ľudí tak, aby každý dostal rovnomerne a primerane. Ide o transparentné

⁷⁴ Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2000. s. 16-17. ISBN 80-8050-368-0

⁷⁵ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 105-107. ISBN 978-80-223-2629-2

⁷⁶ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 144. ISBN 978-80-223-2629-2

rozčlenenie výhod a nevýhod medzi ľuďmi za dodržania rovnosti. Ale naproti tomu podľa nás spravodlivosť je len relatívny pojem nakoľko aj v súčasnosti sú ľudia, ktorí sa neuspokoja s málom, keď môžu mať viac. Máme na mysli, že pokiaľ naše myslenie nepozná podstatu pojmu spravodlivosť, tak naše konanie a naše úsudky nebudú nikdy spravodlivé. Pri rozdeľovaní hodnôt alebo majetku vždy bude niekto, kto z toho vzíde lepšie.

V tejto súvislosti hovoríme aj o subjektívnej a objektívnej spravodlivosti. Subjektívna spravodlivosť znamená rešpektovanie a toleranciu vo vzťahu k druhým, čo vyjadrujú hodnoty ako asertivita, empatia, prosociálnosť. Objektívna spravodlivosť je základná zásada pri spolupráci ľudí, riešení krízy a rôznych typov konfliktov. Spája sa so slobodou, rovnosťou ako aj garanciou základných práv a slobôd. Aj samotnú spravodlivosť podľa oblasti pôsobnosti a aplikovania členíme na spravodlivosť relatívnu, politickú, ekonomickú, sociálnu.

Pojmom spravodlivosti sa zaoberal okrem mnohých iných aj John Rawls, ktorý kreoval myšlienkový pokus, kde by sme sa nachádzali ako vo východzej pozícii. Podľa neho je len výsledkom spoločenskej dohody. Spravodlivosť vidí s inštitútom slobody vo veľmi úzkom spojení. Naproti tomu Heyek pripisuje spravodlivosti fenomén fatamorgány, výmyslu. Rawlsovi ide o taký život v spoločnosti, v ktorom sa uznávajú a sú akceptovateľné základné pravidlá, normy spoločnosťou. Ide mu o vytvorenie modelovej situácie, v ktorej ľudia rozhodujú o základných pravidlách pod akýmsi závojom nevedomostí.

2.3 PODSTATA ŽIVOTA A ŠŤASTIE

V nasledujúcej podkapitole sa budeme venovať otázke dobra v spojení k sebe a svojmu životu. Podstata života je v morálnom systéme stále aktuálnym problémom prvkov tohto systému. Otázky Prečo som tu?, Prečo žijem? a podobne si kladli ľudia už v minulosti a kladú si ich aj dnes a budú si ich kladť aj v budúcnosti. V najstarších obdobiach dejín filozofie nachádzame podobné typy otázok. Tieto otázky si mnohí z nás kladú, keď nám je najťažšie, keď nás sužuje tragédia, keď pochybujeme o našom jestvovaní na tomto svete. Taktiež si ich kladie množstvo chorých a zdravotne

postihnutých a nevládných ľudí, pesimisti, ale aj optimisti. Pýtame sa na zmysel, podstatu, príčinu existencie. Človek, tvor spoločenský existuje v prírodnom prostredí, je závislý od mnohých faktorov. V spoločnosti sa z neho stáva tvor spoločenský. V stálom boji s prírodou neustále prekračuje svoju aktuálnosť a teda zmysel jeho života je potrebné naplňovať v sebarozvoji. Zmysel nášho života dostáva u ľudí konkrétnu podobu. Činnosťou človeka, ktorá je šírením dobra v nás alebo k nemu je zmysludávajúcou. Dôležité pre život každého človeka je životná spokojnosť. Ide o kognitívnu zložku osobnej pohody. Je výsledkom kognitívnej skúsenosti, kedy človek hodnotí terajšie podmienky pre život a zmysel života ako aj smerovanie a porovnáva skúsenosti s vlastnými štandardmi, hodnotami a predstavami o ideálnom stave. Na to, aby človek bol spokojný zo životom vplýva mnoho činiteľov akými sú vek, pohlavie, vzdelanie, ekonomické, sociálne faktory, životný štýl, kultúra, vzťahy s rodinou, kamarátmi. Počas adolescencie bohaté na psychosociálne zmeny, s ktorými sa človek musí vyrovnávať, by sa mohol očakávať pokles životnej úrovne.

Šťastie úzko súvisí s podstatou života. Jedná sa o pocit uspokojenia ľudských potrieb, radosti z dosahovania vytýčených cieľov. Šťastie závisí od ľudského úsilia, ktoré je jeho výsledkom. Usilujeme sa robiť všetko preto, aby sme boli šťastní. Šťastným človekom je ten človek, ktorý sa vie dobre vyrovnávať s problémami v živote, je optimistický. Významnú úlohu tu hrá aj pohľad na život a svet. Prejavom šťastia je radosť z niečoho, čo v nás vyvoláva úsmevný pocit alebo uspokojenie či radosť z niečoho, čo nám vyšlo, napríklad pozitívne ukončenie štúdia na strednej škole. Hovorí sa, že je potrebné vedieť ako sa stať šťastným. Podstatu života môžeme nájsť aj vtedy, keď sa obetujeme pre druhých, keď im pomôžeme alebo podáme pomocnú ruku. Prejavíme tak dobrú vôľu a chuť pomôcť tým, čo to naozaj potrebujú. Práve tí, ktorí sú nejakým spôsobom indisponovaní musíme podať pomocnú ruku, nakoľko aj ony sú súčasťou spoločenského systému. Právě šťastie je možné nájsť v správnom zapájaní sa pre ľudské dobro.

2.4 VZDELANIE

Hodnota vzdelania je v živote každého z nás veľmi významná a dôležitá pre náš ďalší život. Človek istým spôsobom sa vzdeláva už od narodenia. Na začiatku to je vnímanie okolitého sveta, spoznávanie blízkych ľudí, ktorými sú rodina. V ďalších rokoch je to sebazpoznanie, poznávanie širšieho okolia ako aj cudzích ľudí. Nástupom do materskej školy sa začína inštitucionálna forma vzdelávania. Pokračuje vzdelávaním na základnej škole potom na strednej škole a následne na vysokej škole či univerzite. Vzdelávanie avšak nekončí ukončením určitého typu školy, ale pokračuje do konca života. Ako sa hovorí človek sa učí celý život.

Vzdelávanie je zložitý, sofistikovaný proces vyjadrujúci získavanie vedomostí, schopností a zručností, ako aj rozvoj osobnostného charakteru človeka. V našich podmienkach nadobúdanie vzdelania pozostáva z niekoľkých stupňov systému škôl ako aj s nasledujúceho sa samovzdelávania. Pri získavaní poznatkov, zručností a návykov sa rozvíjajú nielen kognitívne stránky jednotlivcov, ale kreujú sa aj psychické vlastnosti osobnosti, potreby a záujmy, city, emócie. Mladý človek vzdelávaním formuje svoje postoje, názory. Vzdelávanie je univerzálnou hodnotou ľudí a je pritom samo o sebe účelom. Prichádza k relativizovaniu hodnôt.

Získanie tejto hodnoty však nie je dostupné všetkým rovnako. Existuje skupina ľudí, ktorí z istých príčin si nemôžu dovoliť štúdium aj keď by veľmi chceli. Tento jav je zapríčinený ekonomickými, sociálnymi, politickými a kultúrnymi problémami. Od typu vzdelania, ako aj od úrovne dosiahnutého vzdelania závisí, ako bude vyzerat' náš život v budúcnosti, naše ďalšie smerovanie. Práve vzdelanie ľudí je významným činiteľom v mnohých systémoch a procesoch spoločnosti.

V minulosti bolo vzdelávanie zamerané predovšetkým na obsah kurikula. Dnes už môžeme povedať, že proces vzdelávania je systematickejší pričom sa často do tohto systému zasahuje rôznymi zmenami alebo novými programami. Projekt Milénium ako aj súčasný typ vzdelávania je zameraný aj na formu výchovnovzdelávacej činnosti, ako aj na samotného žiaka. Berú sa do úvahy jeho osobnostné stránky, učiteľ je facilitátorom, tvorcom vhodnej klímy v triede. Prichádza k individuálnemu prístupu ku žiakovi. Danú hodnotu si avšak súčasní mladí ľudia neuvedomujú a neprikladajú jej patričnú hodnotu.

Proces vzdelávania končiaci povinnou školskou dochádzkou alebo maturitou či získaním výučného listu berú ako nutnosť. Všetko to má na príčine fakt, že aj tak v budúcnosti nebudú robiť to, čo vyštudovali alebo to, čo sa učia je nepotrebné a nudí ich. V minulosti bol tento fakt opačný kedy typ zamestnania a úrovne života ľudí závisel istým spôsobom od typu a úrovne dosiahnutého vzdelania. Mladí ľudia si samy chceli rozširovať svoj obzor, študovať to čo chceli, čo ich zaujímal. Každý stupeň vzdelania ich posúval v živote vyššie. Aj samotný výchovnovzdelávací proces bol iný ako dnes, a do úvahy sa brali iné skutočnosti ako v súčasnosti. Rozdiel bol v obsahu, ako aj vo forme vyučovania a taktiež aj v prostriedkoch, ktoré pomáhali lepšie sa vzdelávať.

Existuje množstvo teórií ako by malo vzdelanie prebiehať. Jednou z nich je aj „škola budúcnosti, a to je intenciou mnohých teórií výchovy, by mala byť doplnená o rozmer obohacujúceho prežívania. Teda nemala by to byť len výkonová škola, ale aj škola plná zážitkov. Je úlohou pedagogickej vedy, aby vypracovala čo najlepší model takejto školy budúcnosti.

V centre školy budúcnosti nie je učiteľ alebo nebodaj finančné zabezpečenie školy, vybavenie, pomôcky, predpisy, školské známky, ale žiak. Žiaci sa majú orientovať na život, majú sa učiť dobre pozorovať, klásť otázky, hodnotiť, kritizovať, viesť debatu, samostatne a tvorivo myslieť.“⁷⁷

Niekoľko rokov tu boli teórie formovať hodnotové postoje mladého človeka. Ak príde k vytrateniu hodnotiť ak deti nevedieme k tomuto procesu od malička, zmizne súčasne aj spoluúčasť na tvorbe života a stratí sa aj zodpovednosť človeka za svoj život.⁷⁸ Život nepretržite kontroluje a hodnotí človeka. „Keď to človek nevie, skrýva sa do anonymity, prímeru nechce vybočiť, nemá svoj názor, hodnoty, a teda vo vážnych veciach sa nemôže zodpovedne rozhodovať, len tak, že sa pýta iných; pýta sa väčšiny, authority. Stráca sám seba.

Základnými problémami výchovy budúcnosti sú princípy, pomocou ktorých treba premeniť tieto všeobecné myšlienky, ciele a trendy na každodennú výchovnú prax.“⁷⁹

⁷⁷ Zelina, M.: Teórie výchovy alebo hľadanie dobra. Bratislava: Mladé letá, 2010. s. 70. ISBN 978-80-10-01884-0

⁷⁸ Zelina, M.: Teórie výchovy alebo hľadanie dobra. Bratislava: Mladé letá, 2010. s. 71. ISBN 978-80-10-01884-0

⁷⁹ Zelina, M.: Teórie výchovy alebo hľadanie dobra. Bratislava: Mladé letá, 2010. s. 71. ISBN 978-80-10-01884-0

3 FORMOVANIE A APLIKÁCIA MORÁLNYCH HODNÔT U ADOLESCENTOV

Ako sme už spomenuli významných faktorov v procese budovania hodnôt u adolescentov je niekoľko. Patria sem rodina, škola, spoločnosť, médiá, náboženstvo, ale aj okolitý vonkajší svet. Cyril Diatka uvádza, že v súčasnosti, môžeme prostriedkami masovej komunikácie osloviť hocikoho, kdekoľvek, ale týmto sa vôbec nepribližujeme človeku. Práve naopak medzi ľuďmi sa vzdialenosti zväčšujú a pribúda osamelých ľudí. Komunikácia už tak nie je formou ich spoločného styku.⁸⁰ Takýmto spôsobom sa jeden druhému odcudzujeme a keď sa mladí ľudia stretnú naživo sú ostýchaví a nevedia nájsť tému komunikácie. Ako náhle si sadnú za počítač tak komunikujú aj desať hodín. Každý vie, že najlepšia forma komunikácie je tá reálna naživo. Cyril Diatka tiež uvádza, že výchova a formovanie sa chápu ako synonymá. Hlavnou úlohou výchovy je budovať budúceho, nového človeka.

Dnes je však dôležité, aby výchova pôsobila hlavne na úrovni sebautvárania jednotlivca ako autonómnej individuality, na úrovni tvorby spoločenstva ľudí, ktorí si uvedomujú svoju zodpovednosť, na úrovni aktivity tejto kolektivity vo vzťahu k technológii ovládania sily človeka a tiež na hodnotovej orientácii človeka, ktoré rešpektujú spoločenskými potrebami, ale i potreby prírody, ktorej je stropom a bez ktorej nie je možné jeho jestvovanie.⁸¹

Toto sú štyri úrovne výchovného procesu k zodpovednosti človeka za svet, kde žije. Výchova, ktorou si mladý človek osvojuje normy, pravidiel, hodnoty Cyril Diatka rozumie ako proces premeny foriem kultúry na formy osobnostné, proces, ktorého subjekt je ten, kto si tieto podoby kultúry osvojuje vhodne svojimi vlastnými schopnosťami i možnosťami.⁸² Pedagógovia a vychovávatelia sú tí, ktorí okrem rodičov vstúpajú mladým ľuďom hodnoty morálneho charakteru. Osvojenie si istých noriem, pravidiel je jedna z aspektov uvedomenia si hodnoty akejkoľvek veci. V neskoršom veku tieto hodnoty mení, dopĺňa o ďalšie, porovnáva staré s novými a takýmto spôsobom až do

⁸⁰ Diatka, C.: Etika a súčasnosť. Nitra: FF UKF, 2001. s. 79. ISBN 880-8050-493-8

⁸¹ Diatka, C.: Etika a súčasnosť. Nitra: FF UKF, 2001. s. 80-81. ISBN 880-8050-493-8

⁸² Diatka, C.: Etika a súčasnosť. Nitra: FF UKF, 2001. s. 97. ISBN 880-8050-493-8

obdobia dospelosti formuje svoj hodnotový systém. Hierarchiu hodnôt, ktorú si vybudujeme, rešpektujeme a naše konanie podriaďujeme tomuto hodnotovému rebríčku. Naším každodenným správaním sa dávame najavo, aké hodnoty sme si osvojili. Nie je pravda, ak vyslovíme, že človek v krajine silne veriacich a človek v krajine, v ktorej sú veriaci menšinou, že ten druhý človek musí byť zlý. „Nájdeme mnohé hierarchie, ale za najpriateľnejšiu sa považuje tá, ktorá hodnoty usporadúva podľa toho, v akom vzťahu sú vzhľadom na duchovný subjekt(na človeka).“⁸³ Budovanie hodnôt závisí od mnohých faktorov a taktiež aj od náboženstva a kultúry, v ktorej žijú. Ale konanie človeka je konaním súborov hodnôt, nie konaním jednej hodnoty. Náboženstvo obsahuje nový typ hodnôt ako umiernenosť, spravodlivosť, lásku, odpustenie, ktoré sa do popredia dostali v období stredoveku, kde sa popri tradičných cnostiach formovali i hodnoty tohto typu. Hodnotenie je podľa Mirona Zelinu osobitý psychologický a pedagogický jav. Ako samotný pojem má niekoľko významov napríklad proces aj výsledok hodnotenia. Taktiež sa pod týmto pojmom rozumie vzťah rezultátu aktivity ku znakom úlohy, ide o racionálne hodnotenie. Hodnotenie môžeme rozumieť aj ako jednu z troch podstatných funkcií osobnosti spolu s poznávacím regulujúcim procesom. Podôb hodnotenia je veľké množstvo.⁸⁴ „Človek je určitým hodnotám naklonený, iné odmieta, a to na základe ako uspokojujú jeho potreby. Hodnotovosť nejakého javu nie je absolútne jednoznačná, pretože vo vnútri každého systému hodnôt pôsobia súčasne negatívne a pozitívne tendencie, čo vyplýva z napätia medzi jednotlivými hodnotami.“⁸⁵ Dnešná moderná doba neustále rozlišuje priestor na rozhovor o premenách tradičnej morálky ako aj o zavedení nových hodnôt. Hodnotením sa vyjadrujú vlastné názory na svet ako aj stanovisko vo vzťahu k niekomu, niečomu. Hodnotením vyjadrujeme svoj vzťah ku svetu, rozhodujeme sa a vyberáme z mnohých variant a tak sa hodnotenie týka hlavne ľudského konania a rozhodovania sa v rôznych sférach života.

Každý človek má úplne odlišný hodnotový systém, ktorý sa počas života neustále mení a preto aj ľudia konajú odlišne. Niektorí sa preto ani nemusia pochopiť. V rannom detstve sú hodnoty ako zodpovednosť, empatia, cit, čestnosť a spravodlivosť. Otvára sa tu

⁸³ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 52. ISBN 978-80-223-2629-2

⁸⁴ Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1996. s. 170. ISBN 80-967013-4-7

⁸⁵ Gluchaman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 94. ISBN 80-89012-00-0

otázka svedomia a zodpovednosti. Nástupom do prvého ročníka základnej školy dochádza ku zmene hodnotového rebríčka. Človek sa naučí, že v spoločnosti nemôže robiť to, čo chce a kedy chce, ale má i svoje povinnosti. Na druhom stupni základnej školy si už človek plnohodnotne uvedomuje svoje konanie a nesie zaň aj adekvátne dôsledky. V čase, kedy sa z dieťaťa stáva dospelý jedinec sa v ňom opäť mení hodnotový systém.

V tomto momente dochádza k zmene pozícií v hodnotovom rebríčku, ako aj k doplneniu nových hodnôt, ako vzdelanie, peniaze, dom, život, zdravie a ďalších. Toto obdobie nazývame adolescencia a je pokladané za významný medzník vo vývoji každého človeka. Je to zložitý systematický proces, ktorý je ťažkým pre rodičov, ako aj pre nás samotných. Človek sa tu neustále mení. Prichádza tu k somaticko-psychickému vývoju človeka, kedy okolie vníma iba naše fyzické zmeny. Mladý človek v tomto období svojho života venuje svoju pozornosť viac svojim kamarátom, priateľom, priateľkám než svojim rodičom, súrodencom. Viac času venuje svojmu výzoru a v popredných priečkach sa nachádzajú hodnoty ako láska, kamaráti, vernosť. Často krát pohľadujú vzormi, ako sú rodičia, starí rodičia, učitelia, pred inými vzormi, ako je spevák, herečka, filmový hrdina. Človek sa osamostatňuje a nachádza svoju sociálnu pozíciu v spoločnosti. Negatívne na tom je to, že čoraz viac mladých ľudí sa nevie a nedokáže začleniť do spoločnosti, ba dokonca ich spoločnosť odmieta. Dôvodov je niekoľko, ako napríklad alkohol, fajčenie, užívanie omamných a psychotropných látok, častá delikvencia a mnoho ďalších činiteľov, ktoré sú príčinou tohto stavu. V tomto období prichádza k prvým láskam, čo so sebou prináša ďalšie problémy, ktorými sa musí mladý človek vyrovnávať. Mladí ľudia si myslia, že majú väčšiu slobodu ako ich rodičia a že v tomto období môžu všetko. Uplatňovali by si len práva, no povinnosti vnímajú ako samozrejmé. Nakoľko človek je v zovretí svojho vnútorného meniaceho sa sveta, preto sa ho snaží ovládnuť. Bohužiaľ je to veľký problém pre mnoho mladých ľudí. V tomto období sú plní ideálov, názorov, postojov k životu, svetu, svetonázorov. Je dôležité si uvedomiť svoje ciele, záujmy a to, čo chceme v živote dosiahnuť a urobiť preto všetko na ich dosiahnutie. Treba si však uvedomiť priority a zadať ciele, ktoré sú splniteľné.

Friedrich Nietzsche kedysi povedal, že vynára sa tu otázka, či si budeme vážiť zákon alebo túžbu po moci, hedonistickom živote, láske a peniazoch. Počas celého života

sa človek rozhoduje podľa svojho prirodzeného indikátora hodnôt. V rôznych odborných publikáciách nájdeme rôzne definície pojmu hodnota. V jednej sa píše o hodnotovej orientácii ako o viac či menej stabilnom systéme hodnôt, ktorý reguluje a usmerňuje správanie sa človeka. Ide tu o hierarchicky usporiadaný súhrn hodnôt nami alebo spoločnosťou prijatých, systém rôznych postojov, záujmov a názorov. Hodnotový systém tvorí najdôležitejšiu časť vnútornej zložky osobnosti, ktorá odráža jej životnú skúsenosť, umožňuje tak odlišovať dôležité od menej dôležitého, významného od menej významného pre daného človeka.

Na najnižšom stupni hodnotového systému sa nachádzajú infrahumánne hodnoty, ktoré sa týkajú človeka, ale v tom zmysle, čím sa odlišuje od živočíchov. Radíme sem hodnoty citlivosti ako sú zábava, radosť a biologické hodnoty ako je napríklad zdravie. Oba typy hodnôt napomáhajú rozvoju biologického života nakoľko človek je živočích cicavec. Je dobré, keď sa napijeme, aby sme neboli smädný a nie je dobré prejsť sa, lebo to zas škodí nášmu zdraviu. Na najvyššie miesto môžeme radiť ľudské infromorálne hodnoty. Ľudské ich voláme preto, lebo sa dotýkajú človeka. Sem radíme ekonomické hodnoty, eudaimonické hodnoty, ktoré smerujú k blaženosti, napríklad úspech, šťastie. Medzi ďalšie hodnoty patria duchovné, ktoré sú nezávislé od biologických. Do tejto skupiny radíme aj noetické hodnoty ako pravda, potom estetické a umelecké hodnoty ako krásu, dobrý vkus, sociálne hodnoty ako súdržnosť, prosperita národu, štátu a vôľové hodnoty ako sila charakteru, stálosť konania. Tieto všetky typy hodnôt majú veľmi blízko k morálnej hodnote a je ťažké určiť ich pozíciu.⁸⁶ Nie je možné ich podceňovať. Poznať dobro, ale ešte neznamená, že je človek dobrý. Všetky spomínané hodnoty nazývame prirodzené. Vznešenosť v sebe zahŕňajú morálne hodnoty. Ďalšou hodnotou je náboženská ako svätosť, božstvo a týkajú sa vzťahu medzi subjektom a najvyšším princípom hodnoty.⁸⁷ Podľa autorky Oľgy Gavendovej je „Náboženská hodnota sa nedá znížiť na morálnu hodnotu, nejde o to isté, ale môžeme povedať, že sa navzájom podmieňujú. Nijaká dokonalá morálka neexistuje bez náboženstva a nenájdeme náboženstvo bez morálky.“⁸⁸ Hodnotová orientácia alebo životný štýl odrážajú v sebe to,

⁸⁶ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 52-53. ISBN 978-80-223-2629-2

⁸⁷ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 53-54. ISBN 978-80-223-2629-2

⁸⁸ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 54. ISBN 978-80-223-2629-2

aké hodnoty človek v živote vyznáva a akými sa riadi a bude riadiť. Dôležité je taktiež vedieť vybudovať si svoj hodnotový systém, teda ako si ich usporiada v rebríčku, napríklad podľa ich nadradenosti a podradenosti. Hodnotový systém odzrkadľuje hodnoty spoločnosti, kultúry, v ktorej žije a náboženstva, ktoré vyznáva. Formovanie hodnôt nazývame aj hodnotovým procesom. Každý človek väčšinu svojich hodnôt preberá od rodičov, súrodencov, kamarátov ako aj od okolitého sveta. Pozícia klasifikovania tak väčšinou sa nachádza mimo človeka. Keď človek od spoločnosti prevzal mienku, že najvyššou hodnotou je láska k blížnemu a peniaze, nemá žiadnu cestu na odhalenie toho, čo pre jedinca má väčšiu hodnotu. Z tohto usudzujeme všeobecný aspekt súčasného života, ktorým je život v protirečivých hodnotách. „ Pretože človek stratil, prenechal prameň svojho vyhodnocovania iným a stratil kontakt so svojím vlastným procesom hodnotenia, cíti sa tak hlboko neistý a v týchto hodnotách ľahko zraniteľný.“⁸⁹ Zatiaľ čo pudy a inštinkty sú naviazané na biofyziologické dispozície a potreby skôr na psychické vlastnosti osobnosti, hodnoty sa blížia už k cieľovým charakteristikám osobnosti, ktoré sú ale silno podmienené societou, kde človek existuje. Hodnoty podľa Mirona Zelinu: „vznikajú interiorizáciou ideálov a ich konkretizáciou v zásadách a presvedčeniach človeka.“⁹⁰

3.1 ETYMOLOGIA A CHARAKTERISTIKA INŠTITÚTU ADOLESCENTA

Predtým ako sa budeme venovať samotnému vymedzeniu a typológií hodnôt zadefinujeme si, kto sa považuje za adolescenta. Samotný pojem adolescencia pochádza od slova *adolescere*, ktorý prekladáme ako dospievať, vyvíjať sa. Slovník cudzích slov definuje adolescenta ako: “obdobie medzi pubertou a dospelosťou.”⁹¹ Podľa sociologického slovníka je adolescencia životná fáza, ktorá je naviazaná na obdobie

⁸⁹ Zelina, M.: *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1996. s. 162. ISBN 80-967013-4-7

⁹⁰ Zelina, M.: *Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa*. Bratislava: IRIS, 1996. s. 167. ISBN 80-967013-4-7

⁹¹ Ivanová-Šalingová, M. - Maníková, Z.: *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. s.31.

puberty, ktorá trvá od 14. roka života do približne 22. roka života človeka. Taktiež znamená fázu šírenia zmien v organizme človeka, čo v spojení s požiadavkami spoločnosti znamená pre adolescenta významnú záťaž.⁹² Autor Boroš uvádza, že adolescencia je obdobie mládenca a dievčiny, ktoré je posledným štádiom v smerovaní k dospelosti. Chlapci a dievčatá sa definitívne lúčia s detským vekom a približujú sa k dospelosti.⁹³ Mladí ľudia v tomto období svojho života študujú na stredných školách, a niektorí sa pokúšajú zamestnať. Za aspekty dospelosti sa považujú samostatnosť v rozhodovaní a konaní, schopnosť asimilácie, tolerancia, empatia, emocionálna stabilita ako aj mravné postoje a ich aplikovanie v praxi. Obdobie adolescencie trvá rozdielne u muža a inak u ženy. Najčastejšie adolescencia začína od 15. roku života do približne 20 rokov. Prichádza tu k biopsychosociálnym transformáciám. Je známe, že k tomuto javu dochádza skôr u dievčat ako u chlapcov a aj preto sa obdobie dospievania končí skôr u dievčat. V tomto období života človeka dochádza u mladého človeka najmä k fyzickým zmenám. Zároveň sa človek mení aj po psychickej stránke. Je citovo, emočne zrelší, fyzicky zdatnejší, naplno má rozvinuté abstraktné myslenie a hodnotenie.

Obdobie adolescencie je dlhodobé. Tomuto obdobiu predchádza obdobie puberty, ktorá sa člení na predpubertu a vlastnú pubertu. Adolescencia sa charakterizuje nadobudnutím reprodukčnej zrelosti, je ukončený vývin človeka, osamostatňuje sa, končí povinnú školskú dochádzku, mení sa pozícia človeka v spoločnosti a dochádza tu aj k vytvoreniu tých pravých hodnôt. Jednotlivec postupuje zo základnej školy na strednú školu, prijíma nové sociálne role, pozície. Tvorí si svoj životný štýl, je sebakritický. Čas plný úvah a hodnotenia svojho dospievania, opúšťa rodinu, zakladá si svoju, pokúša sa o zamestnanie. Celý vývoj mladého človeka v tomto období sú príznačné zmeny biologického, hodnotového, somatického a psychického charakteru. Napríklad v obliekaní sa jedná o uniformitu, mladí ľudia podliehajú trendom, imitujú vzory ako sú herci, herečky a podobne. Často práve svojim štýlom obliekania nám dávajú najavo aké hodnoty vyznávajú prípadne aký je ich životný štýl nakoľko ich štýl obliekania veľmi rýchlo upúta našu pozornosť svojou extravaganciou. Ak sa jedná o rečovú kultúru je pre nich významná používaním nespisovnej formy jazyka ako je slang alebo nárečové výrazy

⁹² Jandourek, J.: Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001. s. 13. ISBN 80-7178-535-0

⁹³ Boroš, J.: Citový svet mladého človeka. Bratislava: Smena, 1988. s.11.

v opozícií so spisovným jazykom. V emocionálnom vývoji prichádza k sebaovládaniu sa, ústup negatívnych emócií, znižuje sa intenzita aplikovania nálad, postojov, celého správania sa. Adolescent je schopný myslieť v širších rovinách, oddeľovať dobré od zlého, uvedomovať si mravné zásady a zákony. Kriticky sa stavia voči nečestnosti, nespravodlivosti a sebestvu, ale sám niekedy koná protichodne k tomu čo hlása. Normy a hodnoty si vyberajú samy.

3.2 FAKTORY OVPLYVŇUJÚCE BUDOVANIE MORÁLNYCH HODNÔT.

Spoločnosť ako sociálny činiteľ formuje človeka počas celého života. Človek sa do spoločnosti narodí a neskôr z nej aj odchádza. Je neustálou súčasťou tohto systému. Pri správnom fungovaní sociálneho systému je dôležité, aby všetky činitele fungovali tak ako majú. Preto aj pri tvorbe hodnotového systému mladých ľudí je potrebná účasť faktorov, ktoré toto budovanie ovplyvňujú. Keď v spoločnosti fungujú negatívne prvky, tak aj ľudia sa nepodriaďujú hodnotám i normám spoločnosti a robia si čo chcú. Neakceptujú zákony, normy a riadia sa často inštinktívne a pudovo. Preto vzniká etická výchova, mravná výchova, aby v mladom človeku vznikla aspoň akási nádej a aby si vybudoval dobrý hodnotový systém a konal tak, aby jeho konanie bolo morálne správne. Ako sa vraví zdravý človek, zdravá spoločnosť. Ak v spoločnosti fungujú kladné prvky, tak aj ľudia sa budú podriaďovať normám, pravidlám spoločnosti a budú pre ňu vhodným a prospešným členom.

Mladý človek v období dospievania čiže puberty je ovplyvňovaný rôznymi vplyvmi počas svojho zdravého vývoja. Prichádza k somatickým zmenám v jeho organizme. Dôležité je tiež, aby mal zdravé sebavedomie a bol psychicky vyrovnaný. Adolescenti sú v období, kedy sa nechcú plnohodnotne podriaďiť alebo len nechať si pomôcť od authority. Nie je to tým, že by ju nenávideli alebo neprejavovali úctu, ale sú v období, kedy viac počúvajú hlasy okolia, sú uzatvorení do seba. Mení sa ich rečová kultúra, ale aj spôsob obliekania. Významnú úlohu tu zohráva aj imitovanie sociálnych rolí, vzorov a osôb, ktoré majú pre nich veľký význam. Niektorí prechádzajú týmto obdobím

rýchlejšie niekto pomalšie, niekto skôr a niekto zasa neskôr. Na niekom sú zmeny viditeľnejšie, na inom zasa nie. Je to individuálne dané. Je ale dokázané, že dievčatá dospievajú skôr a preto môžeme tvrdiť, že sú akoby trošku popredu pred chlapcami. Pri budovaní si hodnotového rebríčka pôsobí na mladého človeka množstvo aspektov ako napríklad rodina, škola, kamaráti a priatelia, okolitý vonkajší svet, práca, masmédiá, internet, rovesnícka skupina, záujmové kluby a združenia, centrá voľného času a mnoho ďalších. Každý aspekt vplýva na budovanie hodnotového systému človeka inak. Napríklad v rodinnom prostredí dieťa získava lásku, pocit domova a bezpečia, miesto na osobnostný rozvoj a oddych. V škole získava vzdelanie, učí sa k tolerancii, spolupatričnosti, empatii ako si aj osvojuje ďalšie hodnoty. Cez masmédiá a internet spoznáva okolitý svet, rozširuje si svoj osobnostný rozhľad. Taktiež na zdravé formovanie hodnotového rebríčka vplýva aj nesmierne veľa problémov, ktoré postihujú spoločnosť. Sú nimi nezamestnanosť, rozvod, kriminalita a delikvencia, veľké množstvo neúplných rodín, rôzne typy chorôb, chudoba, intolerancia, nespravodlivosť, nepochopenie ako aj nesloboda prejavu.

3.2.1 RODINA

Prvým aspektom, ktorý formuje hodnotový systém človeka je rodina. Rodina je fundamentálna jednotka každej spoločnosti, v ktorej sa socializuje, identifikuje a vychováva človek v zdravú a psychicky vysporiadanú osobnosť. Rodina je základnou prirodzenou sociálnou skupinou, ktorá stabilizuje spoločnosť a umožňuje jej tak reprodukciu. V rodinnom prostredí si mladý človek osvojuje životné hodnoty najprirodzenejším a najúčinnnejším spôsobom. Práve táto sociálna inštitúcia je tá, v ktorej človek nachádza zmysel života, vzory, postoje, tradície a buduje si tu svoje hodnoty. Každý z nás pochádza z iného prostredia, čo je dané miestom, kultúrou, náboženstvom a etnikom. Taktiež v rodine naberá zvyky svojej kultúry, rodiny, hľadá si svoju pozíciu a status v živote sa identifikuje so svojou sociálnou rolou.

Vývoj dieťaťa je zložitý a závisí od okolia, rodiny a zákonitých procesov, ktorými sa v rámci socializácie z tejto závislosti vymaňuje. Tento jav sa deje, aby dosiahlo svoje miesto v spoločnosti, svoj sociálny status ako aj svoju sociálnu rolu v nej. V rodine

funguje emocionálna, ekonomická, výchovná, socializačná a rozmnožovacia funkcia. Taktiež tu získava názory, postoje, hodnoty rôzneho charakteru.

Výchova sa realizuje v rannom období dieťaťa. Procesom výchovy človek nadobúda nielen základné vedomosti a poznatky, ale aj vedomosti o Bohu, o svete, o cirkvi ako aj o samotnom človeku.⁹⁴ Dnes sa často presviedčame, že manželia v rodinnom zväzku žijú veľmi krátko alebo sú na dlhší čas odlúčení od svojej rodiny, čo má značný vplyv na človeka. Pre tieto aspekty je základná zložka spoločnosti najvýznamnejší činiteľ v budovaní morálnych hodnôt adolescentov. Odborníci sa zhodujú, že rodinu a jej fungovanie ovplyvňujú viaceré aspekty ako vzdelanie, vek, miesto, kde žijú, zamestnanie rodičov. Dnes mladí ľudia strácajú sociálne ideály a dochádza k sociálnej agresii až k bezduchovosti. Rodina nemá v človeku budovať len hodnoty konzumného, sociálneho, spoločenského charakteru, ale aj duchovné hodnoty ako večnosť, nádej, láska, viera. Autorka Šárová je toho názoru, že je jasné, že pri budovaní duchovných hodnôt rodine pomáha aj cirkev a ich vzájomná kooperácia je nevyhnutná. Pomáha prehľbovať a lepšie chápať hodnoty ako rodina, domov, láska, deti. Domov a rodina by mali byť oporou, útočiskom mladého človeka. Na to, aby dieťa mohlo bez problémov sa asimilovať do spoločnosti dospelých, potrebuje vo svojom rannom období lásku, ochranu, pocit bezpečia a istoty a rodičovský vzor. Práve tento vzor je významným činiteľom pri procese dozrievania dieťaťa k tomu, aby sa raz aj ono mohlo stať rodičom.⁹⁵ Napriek mnohým pokusom neuzatvárať manželstvo a netvoríť trvalé zväzky, napriek úvahám o prekonaní a neopodstatnenosti trvalého zväzku heterogénneho páru, rodina ďalej zostáva vhodným miestom na výchovu. V rodinnom prostredí sú všetci aj vychovávatelia i vychovávaní. Jeden člen vplýva na druhého. Najväčší rozvoj človeka v rodine je počas detstva a dospelovania. Práve v týchto obdobiach prichádza k hlavným zmenám v systéme hodnôt.⁹⁶ Láska, ktorú rodičia cítia k svojim deťom nemá hranice a je odlišná od iných typov lásky. V súčasnosti existuje mnoho rodín, ktoré nefungujú tak ako majú. Spôsobené je to viacerými aspektmi. Tieto

⁹⁴ Šárová, B.: Úvod do pravoslávnej pedagogiky. Prešov: CUBE, 2010. s. 198. ISBN 978-80-89519-00-2

⁹⁵ Križová, O.: Výchova k prosociálnym postojom ako cesta pre mladistvých k nájdeniu zmyslu života. In: Adolescencia. Aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospelovania. 2006. s. 72-74. ISBN 80-968891-5-X

⁹⁶ Križová, O.: Výchova k prosociálnym postojom ako cesta pre mladistvých k nájdeniu zmyslu života. In: Adolescencia. Aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospelovania. 2006. s. 129-130. ISBN 80-968891-5-X

činitele tak vplývajú na výchovu a keď je vplyv negatívny tak i výchova bude zlá.⁹⁷ Zo zlej výchovy neskôr vyrastie človek, ktorý si robí čo chce a je tak negatívnym aspektom spoločnosti. Tento jav je vidieť najmä v mladšom školskom veku, kedy správanie a konanie rodičov deti napodobňujú a konajú tak.

3.2.2 SPOLOČNOSŤ

Spoločnosť je sociálny útvar, ktorý má svoj zložitý systém. Prevláda v nej množstvo vzťahov a súvislostí, pôsobí množstvo procesov a skladá sa zo zložitých štruktúr. Súčasná pretechnizovaná, rýchla a konzumná spoločnosť dosť výrazne ovplyvňuje rebríček hodnôt u človeka. Funkciou dnešnej spoločnosti je hlavne spotreba materiálnych statkov vyprodukovaných v ekonomickej sfére ako aj konzumný charakter života. Nehľadí sa pritom na kvalitu, ale na kvantitu. Pod spotrebou rozumieme uspokojovanie našich základných potrieb. So spoločnosťou vplýva na budovanie hodnôt aj kultúra, z ktorej pochádzajú zvyky a tradície, ktoré uznávajú a tiež aj viera. Každý z nás je súčasťou určitej spoločnosti, kultúry, etnika. Každá spoločnosť, etnikum je iná. Dejinným a časovým vývojom prešla aj naša spoločnosť a prišlo k rôznym zmenám na charaktere, význame, prvkoch, zložení ako aj procesoch fungujúcich v nej.

Hodnoty v spoločnosti môžeme rozčleniť na materiálne a duchovné hodnoty. Medzi materiálne zaraďujeme napríklad mať dom, mať dobré zamestnanie, založiť si rodinu a mať deti. Medzi druhý typ hodnôt patrí napríklad viera, úcta, česť, spravodlivosť, láska, cit a nádej. Duchovné hodnoty sú významné pre človeka a práve tieto hodnoty ho vedú k budovaniu mravných hodnôt. Aj keď v dnešnej dobe náboženstvo nie je podstatným aspektom u človeka ako v minulosti, tak i dnes zohráva veľkú rolu. Slovensko je krajina, v ktorej stále najväčšie percento obyvateľov tvoria kresťania. Aj preto sú súčasťou spoločnosti hodnoty ako spravodlivosť, čestnosť, odpúšťanie, schopnosť, kultúry a tradícií národa.

Spoločnosť v minulom storočí bola viac zameraná na sociálnu politiku a poľnohospodárstvo. Súčasnú spoločnosť charakterizujú aspekty rozvoja techniky

⁹⁷ Šarová, B.: Úvod do pravoslávnej pedagogiky. Prešov: CUBE, 2010. s. 198-199. ISBN 978-80-89519-00-2

a vedy, silná hospodárska politika štátu, silno rozvitý priemysel najmä automobilový. Dnešná spoločnosť je ovplyvnená taktiež konzumom a materiálnymi potrebami ľuďstva. Spoločnosť je nasmerovaná na spotrebu v ekonomickej sfére vyprodukovaných statkov.

3.2.3 ŠKOLA

Ďalším činiteľom vo formovaní mladého človeka je škola. „A to je miesto možného pozitívneho vplyvu. Reflexia nepriaznivých spoločenských podmienok nás vedie k vnímaniu väčšej potreby výchovy.

Jednou z ciest optimalizácie nášho spoločenského života je začať s výchovou mladých ľudí. Výchovou k etickému správaniu, ktoré zasahuje celú osobnosť človeka a potom aj všetky jeho výstupy, či už na úrovni postojov, alebo konkrétneho správania a zodpovednosti za osobný vklad do akéhokoľvek vzťahu.“⁹⁸ Súčasný školský systém u nás tvorí systém predškolských zariadení, systém základných a stredných škôl a nakoniec sú to vysoké školy, univerzity a univerzity tretieho veku. Základné školstvo sa u nás člení na dva stupne a to prvý stupeň a druhý stupeň deväť ročnej dochádzky. V Slovenskej republike máme desať ročnú povinnú školskú dochádzku.

Základná funkcia školy už od pradávna je vzdelávaco-výchovná funkcia. Výchovná funkcia zahŕňa v sebe etickú a mravnú výchovu. Vzdelávacia funkcia sa stará o adekvátne získanie vedomostí, schopností a zručností mladým človekom. Obe tieto funkcie majú tvoriť jednotu a sú od seba závislé. Počas edukačnej činnosti by sme mali mať na zreteli taktiež osobnostnú stránku človeka, ktorého vzdelávame a vychovávame. V škole si formuje nielen svoju osobnosť, ale aj svoje postoje, hodnoty, názory. Škola svojou činnosťou má napomáhať rodine pri budovaní hodnotového rebríčka žiaka. Človek v škole získava vedomosti, zručnosti, schopnosti, návyky, ktoré v ďalšom štúdiu rozvíja a neskôr na vysokej škole zdokonaľuje a v praxi naučené poznatky, vedomosti aplikuje. Ovplyvňuje človeka od ranného detstva, šiestich rokov života. Na prvom stupni základnej školy žiaci sa sebaidentifikujú v triednom kolektíve a spoznávajú ďalšie typy

⁹⁸Križová, O.: Výchova k prosociálnym postojom ako cesta pre mladistvých k nájdeniu zmyslu života. In: Adolescencia. Aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospievania. 2006. s. 130. ISBN 80-968891-5-X

hodnôt ako priateľstvo, solidarita, pomoc, zodpovednosť, vzdelanie. Získané hodnoty prehodnocujú, porovnávajú a prijímajú nové. Dochádza tu k nezhodám medzi vnútrom žiaka a okolitým svetom. Ku konfliktom dochádza aj medzi žiakmi. Tieto konflikty upevňujú a taktiež pomáhajú pri formovaní hodnotového rebríčka. V škole túto funkciu vykonáva najmä učiteľ. Správanie, kultúra vyjadrovania ako aj oblečenie pedagóga by malo byť adekvátne jeho povolaniu. Učiteľ si jednoducho nemôže dovoliť prísť do školy oblečený v roztrhaných nohaviciach alebo v podobnom type oblečenia. Pedagóg je pre žiakov vzorom aj po výchovnej stránke. Taktiež by mal byť spravodlivý, čestný, vytvárať pokojnú atmosféru v kolektíve a mal by istým spôsobom morálne hodnoty šíriť medzi žiakmi. Mal by byť najmä facilitátorom. Sprievodným faktorom popri škole je okolitý svet, ako aj mimoškolská aktivita žiakov. Žiaci sa tu učia ako prežiť úspech, radosť, ako mať šťastie a taktiež nadobúdajú rešpekt a trezivosť. Napríklad pri spoločenskej hre volejbalu sa deti učia nielen kooperácii v družstve, ale aj zodpovednosti, že keď pokazí podanie získa bod protihráč. V súčasnosti vďaka rýchlemu životu spoločnosti prichádza k javu, kedy žiaci trávia viac času so svojimi kamarátmi ako s rodinou, nakoľko rodičia nemajú pre nich dost času. Kamaráti tak, ako aj samotné deti, ktoré dnes často pochádzajú z neúplných rodín negatívne vplývajú na zdravý rozvoj mladého človeka. V rodine a škole človek nadobúda tie najzákladnejšie hodnoty. „Žiaci precitujú dôležitosť peňazí, ale nie ich nevyhnutnosť pre prosociálne správanie. Orientácia na hodnoty mravné, estetické, intelektuálne, duchovné, ktoré sa vytrácajú z nášho života, je minimálne tak dôležitá ako orientácia na ekonomické hodnoty. Hlavným cieľom témy je uvedomiť si, že peniaze a ekonomické záujmy majú byť inštrumentálnou, ale nie cieľovou hodnotou človeka.“⁹⁹

S faktorom školy úzko súvisí aj faktor voľby budúceho povolania, ktorý je pre adolescenta veľmi dôležitá časť jeho života. V tomto období prechádza človek z jednej školy do druhej, ktorú si volia mladí ľudia na základe svojich záujmov a podľa toho, čím chcú v živote byť. Človek tu už rozmýšľa o budúcnosti, čo bude robiť po škole, kedy si založí rodinu, kde bude pracovať. Voľba povolania a teda aj strednej školy a neskôr vysokej školy je dôležitá a treba tomu venovať väčšiu pozornosť a nerozhodovať sa

⁹⁹Križová, O.: Výchova k prosociálnym postojom ako cesta pre mladistvých k nájdeniu zmyslu života. In: Adolescencia. Aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospievania. 2006. s. 135. ISBN 80-968891-5-X

ľahkovážne podľa spolužiaka či kamaráta, kamarátky, že kamarát ide na odbor strojár tak idem aj ja, aj keď na to nemáme ani schopnosti a záujem máme o úplne iný typ štúdia. Netreba podľahnúť ani tlaku rodičov, ktorí nám chcú isto len to najlepšie, ale treba si uvedomiť, že ide o náš budúci život a je len na nás ako si ho usporiadame a nie ako nám niekto povie. Výber je na nás, ale poradiť nám musia samozrejme aj rodičia.

3.2.4 ROVESNÍCKA SKUPINA

Inštitút rovesnícka skupina pochádza z anglického slova peer-group. Tento pojem zaviedol do literatúry A. McCl. Lee v roku 1949. V roku 1950 David Riesman aplikoval toto slovné spojenie ako označenie sociálnych skupín, ktoré sú zostavené z homogénnych členov čiže rovesníkov a to najčastejšie skupín mládeže. Tieto skupiny, ktoré sú zložené z homogénnych členov vytvárajú tak jedinečnú subkultúru. Súhrne tak hovoríme, že rovesnícke skupiny mládeže označujeme často vekovo homogénne neformálne skupiny mládeže. Takéto skupiny sú kreované systémom face to face. Tento znak je typický najmä pre rodinu ako základnú jednotku spoločnosti vo vzťahu k jej členom, ktorý je významný pre rozvoj osobnosti adolescenta. Pocit domova a bezpečia podobne ako je to v rodine sa pri vstupe do života vo veľkých skupinách stráca. Predpokladom hodnotiaceho procesu mladého človeka je jeho činnosť, ktorú vykonáva v učení, v práci. V súčasnom živote už sú nepostačujúce sociálne role osvojené si v rodine a adolescenti sa tak musia učiť správaniu, ktoré je očakávané zo strany spoločnosti. Pozícia v rovesníckej skupine má na jednej strane umožňovať mladým ľuďom emocionálnu istotu a na druhej strane má poskytovať hodnotovú orientáciu ako aj vznik vzťahov medzi členmi. Skupina nemá uspokojovať iba potreby členov, ale aj riešiť problémy spoločenskej diferenciacie, do ktorej sa mladí ľudia dostávajú. Taktiež sa umožňuje osvojovanie si spoločenských noriem, zásad a pravidiel ako aj hodnôt pri prechode do mimo rodinného miesta života spoločnosti, ktorú nazývame aj parsonovská internacionalizácia. Samotný prechod z detstva do dospelosti sa neodohráva bez konfliktov a je spojený so smerovaním k rôznym formám deviácií, rebélií, prichádza k odmietaniam hodnôt uznávaných spoločnosťou, taktiež prichádza aj ku odmietaniu integrácie sa do spoločnosti ako aj k rôznym formám kriminality a dochádza ku vzniku

orientovanosti sa proti spoločnosti. „Často sa stretávame s nonkonformistickým správaním, ktoré neraz bráni preberaniu sociálneho dedičstva a vývojovej kontinuity.“¹⁰⁰ Spoločnosť ako sociálny celok potom takéto konanie odsúdi a marginalizuje alebo eliminuje. Aj preto musí mladý človek uznávať a konať podľa hodnôt, ktoré sú v zhode s hodnotami spoločnosti. Hodnoty vyznávajúce rovesníckou skupinou majú tak významný dosah na formovanie hodnôt u jednotlivcov. Mladí ľudia, aby zapadli alebo, aby ich členovia prijali k sebe prijímajú tak hodnoty danej skupiny často aj na úkor hodnôt, ktoré oni preferujú často v protichodnom postavení s hodnotami tej danej skupiny.¹⁰¹ Členstvo v rovesníckej skupine dáva jednotlivcovi možnosť prijať sociálny status a pocit pre vlastnú hodnotu a sebarealizáciu.

3.2.5 MÉDIÁ A INTERNET

Vplyv okolia je taktiež významným aspektom pri budovaní hodnôt. Médiá a internet ako prostriedky spoločnosti sprostredkujúce informácie sú asi jedny z najdôležitejších foriem formovania hodnôt. Ich funkcia je rozširovanie informácií do celej spoločnosti. Ovplyvňujú nás z každej strany a dnes sa dá tvrdiť, že sme otrokmi týchto foriem komunikácie. Komunikácia ako sme ju poznali v minulosti z očí do očí sa vytráca a do popredia sa v čoraz väčšej miere presadzuje komunikácia cez rôzne výdobytky dnešnej spoločnosti. Stráca sa osobný kontakt medzi ľuďmi, ktorý je veľmi dôležitý aj v samotnom rozvoji človeka, najmä mladého človeka. Hlavne v manželstve je správna komunikácia dôležitá a stáva sa jedným z viacerých aspektov rozpadu manželstiev, kedy manželia sa nevedia ani o banálnych veciach porozprávať. Tento jav má nato následne negatívne dôsledky na všetkých členov rodiny. Mnoho času mladí ľudia venujú internetu a chatovaniu na sociálnych sieťach ako je facebook, popec a iné. Sociálne siete sú miesta, kde každý môže skryť svoju pravú identitu a vydávať sa za iných a tak sa porozprávať s kým chceme. Často sa boja dať najavo svoje názory a hodnoty a tak pod zámenkou cudzej identity šíria svoje postoje podporované svojim hodnotovým systémom. Každý o každom všetko vie, ale súčasne aj nevie. Na internete

¹⁰⁰ Ondrejko, P.: Základy sociológie mládeže. Nitra: FSV UKF, 2003. s.119. ISBN 80-8050-658-2

¹⁰¹ Ondrejko, P.: Základy sociológie mládeže. Nitra: FSV UKF, 2003. s.118-120. ISBN 80-8050-658-2

nik nemá istotu kto sa pod tým či oným nikom skrýva, či to je naozaj ten alebo tá, s ktorým si píšeme. „Téma veľmi aktuálna hlavne pre hlboký vplyv masovokomunikačných prostriedkov. Mladým ponúkame pohľad odborníkov na vplyv médií, učíme ich byť kritickými divákmi. Pomaly, ale isto poukazujeme na ich zodpovednosť za vlastné správanie. Aj oni môžu byť pre niekoho vzorom (deviatak pre piataka, piatak pre prváka)... V tejto téme je čas aj na prezentáciu prosociálnych vzorov. Žiaci sami hľadajú takýchto ľudí vo svojom prostredí, v rodine, v dedine, štvrti...(anonymné prosociálne osobnosti), o ktorých sa veľa nehovorí, ale z nášho pohľadu sú „jasní“.“¹⁰² Aj preto nám s tohto citátu vyplýva, že je dôležité písať a zoznamovať sa len s ľuďmi, ktorých poznáme a nie s ľuďmi, ktorý pre nás sú veľmi nebezpečný. Televízia ako ďalší komunikant s mladým človekom ovplyvňuje adolescenta svojim obsahom, ktorý je často krát násilného, nereálneho, poburujúceho charakteru. Deti vidia v televízii filmy s násilnou tematikou a tieto hodnoty si osvojujú a následne konajú podľa nich. Takéto konanie človeka sa považuje za nevhodné a má záporné hodnoty v jeho nasledujúcom vývoji.

3.3 ĽUDSKÉ ČINY, SANKCIE A NERESTI

Ľudským činom je konanie človeka, ktorú vykonáva rozumom a slobodnou vôľou. Majú abstraktnú podobu a vzájomne sa dopĺňajú. V konaní človeka odlišujeme tri fázy, a to úmysel, voľbu a samotné zrealizovanie činu. Úmyslom nášho konania môže byť čokoľvek, napríklad dobrovoľné pripoistenie sa proti nepredvídaným katastrofám. Keď máme stanovený úmysel či dôvod nášho konania prichádza vôľa, kedy náš rozum odôvodní potrebu takéhoto konania. Následne je na vôli či človek daný úmysel zrealizuje alebo nie. Práve vôľa je tá, ktorá istým spôsobom nás núti konať. Je len na nej ako daný úmysel naplní. Voľba, ktorú vôľa naplní je rozhodujúca z morálneho hľadiska. Tu už dochádza k samotnej realizácii činu, kedy už o povahe tohto činu nemôžeme rozhodovať.

¹⁰²Križová, O.: Výchova k prosociálnym postojom ako cesta pre mladistvých k nájdeniu zmyslu života. In: Adolescencia. Aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospievania. 2006. s. 133. ISBN 80-968891-5-X

Na začiatku každého nášho konania je úmysel alebo príčina. Následne naša vôľa sa rozhodne pre istú formu realizácie skutku, ktorú najmä v napätých situáciách neovládame a preto nevieme či daný čin bude dobrý alebo zlý. Takéto konanie nazývame pudové konanie bez rozumu. Rozum nestačí rozhodnúť či čin bude dobrý alebo zlý. Napríklad niekoho olúpiť je neprijateľné už samo o sebe. Takéto formy činov majú zlý charakter i vtedy, keď sú konané s dobrým úmyslom. Genocída, samovražda či telesné i duševné týranie zostane vždy iba v zlom. Istú podobnosť nachádzame u Arthura Schopenhauera, ktorý tvrdí, že vôľa sa v neživej prírode správa ako sila a v živej prírode teda i v nás ako pud. Samotný rozum si pudové konanie, vôľu uvedomuje, ale nie je schopný ju ovládnuť. Človek je tu akýmsi nástrojom vôle. Jediné čo podľa Schopenhauera na samom vrchole ľudskosti sa dá dosiahnuť je samotné popretie slepej, nami neovládanej slepej vôle. Táto vôľa vedie človeka k životu, ktorý je naplnený strasťou, obavami a plný utrpenia. Takéto popretie vôle je možné anihiláciou života či nazeravým postojom umelca, askézou a súcitom teda názormi na morálku. Dôležitú úlohu tu zohráva aj svedomie, vďaka ktorému si človek je schopný uvedomiť či jeho konanie bude morálne dobré alebo zlé. Niektorí vidia podobnosť svedomia s inštinktom či materským inštinktom. Svedomie sa ale nečakane ohlási a zvyčajne je jeho hodnotenie nepohodlné. Najmä pri zlých činoch sa v nás hlási zlé svedomie, ktoré núti človeka napraviť dôsledky svojho rozhodnutia. Ľudia často svoje zlé konanie ospravedlňujú tým, že konali tak preto, lebo to bola ich jediná možnosť ako napríklad zostať nažive. Tento pojem je zakódovaný v každom z nás bez rozdielu veku, rasy, náboženskej či politickej príslušnosti. Aktivita človeka je spojená s obviňovaním, výčitkami, a to podľa toho, či je zhodné alebo nie je so správnym svedomím.¹⁰³ Každý by sme mali konať dobro a zlu sa vyhýbať. No v súčasnosti je to často opačne a to hlavne u mladšej generácií. Podobnosť s týmto tvrdením môžeme vidieť v božích desatoro prikázaniach ako Nezabiješ!, Nepokradneš! Alebo Nezosmilníš!. Ďalšiu podobnosť vidíme ako nám Boh vraví, že keď budeme činiť dobré skutky po smrti pôjdeme do neba. Konať morálne správne nás nabádajú i zákony štátu, ktoré nás zaväzujú konať tak, aby sme nijak neohrozovali seba, blízkych či okolitý svet. Oľga Gavendová tvrdí, že „svedomie teda môžeme považovať za subjektívnu normu morálnosti, pretože to je jediný spôsob, ako sa objektívny zákon (prirodzený

¹⁰³ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 117-121. ISBN 978-80-223-2629-2

morálny zákon) mohol dostať k vedomiu osoby, stať sa predmetom jej súdu a rozhodovania.“¹⁰⁴ Má tu dochádzať ku konfrontácii s objektívnym pravidlom a byť s ňou v zhode. Morálnosť konania avšak súvisí i s okolnosťami, ktoré ovplyvňujú samotný čin. Napríklad aspekty človeka, ktorý zo strachu pred stratou života zabije druhého človeka, ktorý ho na živote ohrozuje. Toto sú podstatne odlišné okolnosti ako u zlodca, ktorý vedome chcel tento čin spáchať. Podoba a povaha činu sa nemení, mení sa iba morálna hodnota skutku na základe poľahčujúcich či pritŕžujúcich skutočností. Okolnosti majú rôzny charakter ako okolnosti miesta, času, spôsobu, úmyslu, smerovanie alebo spoločenské či dejinné okolnosti. Podľa Olgy Gavendovej je pravidlo, ktoré hovorí, že účel svätí prostriedky zlé nakoľko človek sa má usilovať, aby boli všetky aspekty ako predmet, okolnosti i cieľ morálne dobré, pretože tým je ľudský akt dokonalejší a samotný jednotlivec sa tak stáva dokonalejším.¹⁰⁵

3.3.1 SANKCIE A NERESTI

Sankcia vyplýva zo záväznosti prirodzeného morálneho zákona. Odvodená je od slova sankcie, čo v preklade znamená posvätiť, spraviť nedotknuteľným či pod trestom zakázať. Jedná sa tu o zásluhu za činy alebo za nečinnosť. Sankcia je vždy spätá s istou formou normy, ktorá nám niečo prikazuje či zakazuje. Nakoľko môže byť zákonná norma prirodzená alebo kladne ustanovená, tak i sankcia bude prirodzená alebo pozitívne ustanovená. Prirodzenou sankciou je potreba odmeny a trestu, ktorá vychádza z charakteru morálnosti ľudského konania. Morálne dobrý čin je v zhode s prirodzenosťou človeka, tak zachovávanie zákona vnáša radosť a šťastie. Naopak morálne zlý čin je proti prirodzenému stavu človeka a preto prináša zúfalstvo a strach. Pozitívne zákony majú pozitívne ustanovené sankcie. Napríklad ak zákon určuje, že cyklisti musia počas jazdy mať na hlave prilbu, zároveň s ňou je stanovená aj sankcia za porušenie takejto normy, pravidla. Sankcia je teda akási forma trestu, ktorá hrozí pri porušení zákonnej normy či pravidla. Sankciou sa nie vždy rozumie finančná podoba

¹⁰⁴ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 124. ISBN 978-80-223-2629-2

¹⁰⁵ Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s. 118. ISBN 978-80-223-2629-2

alebo strata určitých privilégií. Môže sa ňou rozumieť istá forma nápravy po nezákonomnom konaní alebo dočasné obmedzenie výkonu v istej veci. Oľga Gavendová vo svojej publikácii *Základy všeobecnej etiky* uvádza tri druhy sankcií. „Sankcia je preventívna vtedy, ak prostredníctvom sľubov alebo hrozieb usmerňuje subjektívny motív, aby človek konal správne a aby zákon bol účinný. Sankcia je odplatou, nakoľko odmena alebo trest sú potvrdením zásluhy alebo previnenia. Nakoniec sankcia je liekom, nakoľko trest pomáha vinníkom, aby sa polepšili a odmena povzbudzuje, aby človek konal dobre. Nesmieme zabúdať, že v živote je vždy možné sa obrátiť. Preto tento liečebný aspekt sankcií je veľmi dôležitý. V tomto zmysle by väzenia mali byť centrami prevýchovy. Napriek tomu tento aspekt nie je pre sankcie podstatný, rovnako ako ani jej preventívny aspekt. Podstatným aspektom sankcie je odplata.“¹⁰⁶

„Cnosť (areté, virtus) znamená získaný habitus, ktorý kvalifikuje činnosti určitým hodnotovým spôsobom. Aristoteles hovorí, že etické cnosti vedú k dobrému konaniu. Vďaka cnostiam je naše konanie morálne dobré a stáva sa našou druhou prirodzenosťou. Vďaka návykom a cvičeniam sme schopní robiť dobro ľahko, ochotne a s radosťou. Opakom cnosti je nerest'(vitium). Je to tiež habitus, ktorý kvalifikuje naše konanie ako zlé, a tiež sa do určitej miery stáva druhou prirodzenosťou.

Aj v prípade nerestí môžeme rozlíšiť medzi materiálnym a formálnym prvkom. Materiálny prvok je sklon opakovať činy, ktoré sú neusporiadané. Opakovaním neusporiadaných činov sa prehĺbuje neporiadok a človek nekoná rozumne. Formálny prvok spočíva vo vôli, v jej nesprávnosti. Samozrejme materiálny prvok vplýva na formálny: psychické a fyzické dispozície menia vnímanie hodnôt a podporujú nesprávny úsudok rozumu.

Cnosti umožňujú určitú jednotu človeka. V prípade nerestí nemôžeme hovoriť o nejakej jednote, lebo nerestí vlastne narušajú jednotu človeka. V prvom prípade jednota a dobro sú zameniteľné, ale podstatou zla je práve narušenie jednoty.“¹⁰⁷ Autor *Příkaský* dáva do pozornosti, že nerest' je chybný návyk, ktorý má morálne zlé dôsledky. Taktiež udáva výpočet siedmych nerestí ktorými sú pýcha, lenivosť, lakomstvo, závisť, hnev,

¹⁰⁶ Gavendová, O.: *Základy všeobecnej etiky*. Bratislava: UK, 2009. s. 114. ISBN 978-80-223-2629-2

¹⁰⁷ Gavendová, O.: *Základy všeobecnej etiky*. Bratislava: UK, 2009. s. 147-148. ISBN 978-80-223-2629-2

nestriednosť v pití a sexuálna nezdržanlivosť.¹⁰⁸ Prostredníctvom týchto siedmych typov nerestí je možné spätne priviesť k dvom méтам, ktorými sú pýcha a žiadostivosť. Od pýchy sú odvodené ďalšie štyri neresti ako pýcha, obžerstvo, lakomstvo a smilstvo. Sú v protiklade s cnosťou miernosti. Od žiadostivosti sa odvádajú tieto neresti ako hnev, závisť a lenivosť. Tieto tri neresti sú zasa v protiklade s cnosťou sily.

¹⁰⁸ Příkaský, J. V.: Učebnice základu etiky. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladatelství, 2000. s. 103-106. ISBN 80-7192-505-5

ZÁVER

Hodnoty v demokratickej spoločnosti naberajú veľmi intenzívne na význame a zmysluplnosti. Proces kohézie spoločenského systému a potreba ju dosahovať za neustále nových štrukturálnych vzťahov a vzťahov medzi politickými, ekonomickými, sociálnymi a kultúrnymi silami ponúka hodnotám vysokú prioritu. Je jasné, že hodnoty vnútorne interiorizované mladými ľuďmi, občianskou spoločnosťou a jej lídrami sú omnoho lepšou podstatou pre neobmedzený dialóg medzi všetkými jej relevantnými činiteľmi, ako hodnoty vynucované zákonnými predpismi a ich sankciami. Chýbajúce hodnoty sú vážnou diagnózou spoločnosti a nebezpečne ohrozujú pokračovanie demokratických foriem jej riadiaceho systému. Prvým predpokladom však je, aby každý človek od mala mohol byť zainteresovaný vo formovaní týchto hodnôt.

V učení k hodnotám má rodina primárnu a základnú úlohu. Interiorizácia hodnôt sa najlepšie dosahuje imitáciou vzorov, sociálnych rolí, ktoré umožňuje láskyplná autorita osoby, ktorá pre dieťa znamená bytostný dôvod na vznik postojov, názorov základnej životnej dôvery, vzťahovo a hodnotovo zrelá rodina. Ak tento duch rodiny prenikne i do vzdelávacích inštitúcií, štátnych, cirkevných a súkromných, môže naša spoločnosť hovoriť o nádeji do budúcnosti, nakoľko sa buduje na dobrom základe.

Rozhovor o hodnotách ako o významnej spojitosti každého spoločenského celku prebieha snád' v každej európskej krajine ako aj v našej. Preto pri spájaní rôznorodých kultúr vstupuje do popredia akútna potreba smerovania k samotnej podstate, z ktorej pramení to, čo nás ľudí dokáže spájať a nimi sú hodnoty.

Žijeme v dobe a v spoločnosti, kedy snaha po základných hodnotách pre pluralitné spolunažívanie veľmi rozdielnych ľudí, národov, etník a kultúr sa stalo nevyhnutnosťou.

Hodnoty neexistujú samé o sebe, ale existujú len v horizonte životných orientácií, a tie životné orientácie majú vždy svetonázorovú alebo náboženskú podobu. Hodnoty a normy môžu existovať aj bez náboženstva, ale principiálne odmietanie náboženskej podstaty výchovy k hodnotám by bolo absurdné a zlé. Napríklad ak ruže môžu rásť aj v skleníku, z toho ale nevyplýva, že by bolo lepšie prestať pestovať ruže vo voľnej pôde.

Pri ďalšom smerovaní by sa mali posilniť výchovné spôsobilosti a výchovné kompetencie rodičov. Potom musí byť jasné, že výchova k hodnotám nemôže fungovať

len ako osobitný vzdelávací projekt, ale len cez účinné vtiahnutia dieťaťa do životného prostredia, ktoré ho obklopuje. Výchova k hodnotám sa deje podľa toho, ako a čím žijú rodiny.

Na záver je potrebné vychádzať z faktu, že deti sú od narodenia pýtajúce sa bytosti. Hodnoty a náboženstvo sú súčasťou ich otvorenosti voči svetu. Napokon môžeme povedať, že čo je potrebné a čo je možné sa musí najskôr posudzovať na základe životných potrieb dieťaťa a potom až brať do úvahy to, čo je pre neho dobré. Je nutné sa ale naučiť, že k dobrému nepatrí iba zdravotná a fyzická zdatnosť, fitness, zdravý životný štýl, ale aj hodnoty, životná orientácia.

POUŽITÁ A CITOVANÁ LITERATÚRA

1. Anzenbacher, A.: Úvod do etiky. Praha: Academia, 2001. ISBN 80-200-0917-5.
2. Aristoteles: Etika Nikomachova. Bratislava: Pravda, 1979. s. 20.
3. Aristoteles: Politika. Praha: Rezek, 2009. ISBN 80-86027-30-9.
4. Augustinus, A.: Vyznania. Praha: Kalich, 1990. ISBN 80-7017-144-8.
5. Boroš, J.: Citový svet mladého človeka. Bratislava: Smena, 1988. s. 11-203.
6. Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2007. s. 85-87. ISBN 978-80-8094-122-2.
7. Brožík, V.: Hodnotové orientácie. Nitra: Polianka, 2000. s. 13-17. ISBN 80-8050-368-0.
8. Diatka, C.: Etika a súčasnosť. Nitra: FF UKF, 2001. s. 79-112. ISBN 880-8050-493-8.
9. Diatka, C. a kol.: Dejiny etického myslenia v USA a v Európe. Bratislava: Kalligram, 2008. s. 118-120. ISBN 978-80-8101-103-0.
10. Diatka, C.: O etike a hodnotách. Nitra: UKF, 2005. s. 28. ISBN 80-8050-822-4.
11. Eyrovi, L. a R.: Jak naučiť deti hodnotám. Praha: Portál, 2000. ISBN 978-807-3672-751.
12. Fobel, P.: Aplikovaná etika vo vzdelávaní a praxi. Banská Bystrica: UMB, 2010. ISBN 978-80-8083-970-3.
13. Gavendová, O.: Základy všeobecnej etiky. Bratislava: UK, 2009. s.8-148.. ISBN 978-80-223-2629-2.
14. Gavora, P.: Úvod do pedagogického výskumu. Bratislava: Univerzita Komenského, 2008, s. 236. ISBN 978-80-233-391-8.
15. Gluchman, V.: Človek a morálka. Brno: 1997.
16. Gluchman, V.: Úvod do etiky. Prešov: LIM, 2000. s. 7 – 94. ISBN 80-89012-00-0.
17. Grác, J.: Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. s. 40, 41, 338. ISBN 67-015-79.

18. Grác, J.-Đurič, L.-Drlíková, E.-Kačáni, V.-Palovčíková, G.-Rybárová, E.-Štefanovič, J.: Učiteľská psychológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992. s. 91. ISBN 80-08-00433-9.
19. Hanus, L.: Princípy kresťanskej morálky. Bratislava: LÚČ, 2007. s. 80. ISBN 978-80-7114-642-1.
20. Hrehová, H.: Pohľad do dejín etických systémov. Bratislava: Charis, 1998. ISBN 80-88743-23-0.
21. Ivanová-Šalingová, M. – Maníková, Z.: Slovník cudzích slov. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983. s. 31 – 589..
22. Jandourek, J.: Sociologický slovník. Praha: Portál, 2001. s. 13 - 97. ISBN 80-7178-535-0.
23. Križová, O.: Výchova k prosociálnym postojom ako cesta pre mladistvých k nájdeniu zmyslu života. In: Adolescencia. Aktuálne otázky predčasného a predĺženého dospievania. 2006. s. 72-74, 129-130, 133, 135. ISBN 80-968891-5-X
24. Kročková, Š.-Gogová, A.-Pinteš, G.: Žiak – sloboda - výchova. Nitra: UK, 2004. s. 308. ISBN 80-8050-675-2.
25. Kučerová, S.: Človek – hodnoty - výchova. Prešov: Grafobal, 1996.
26. Miedzgová, J.- Vargová, D.: Základy etiky. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (SPN), 2007. s. 11-12. ISBN 978-80-10-01203-9.
27. Olivar, R.R.: Etická výchova. Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 1992. ISBN 80-7158-001-5.
28. Ondrejko, P.: Základy sociológie mládeže. Nitra: FSV UKF, 2003. s.118-120. ISBN 80-8050-658-2
29. Osecká, L.: Typológie hodnotových orientácií. In: Československá psychológia. Ročník 35, číslo 2, 1991. s. 127 – 134. ISSN 0009-062X.
30. Platón: Štát. Bratislava: Kalligram, 2009. ISBN 978-80-8101-185-6.
31. Popelová, J.: Antická Ethika. Praha: Život a práce, 1948.
32. Popelová, J.: Etika. Bratislava: Pravda, 1981.
33. Predanociová, E.: Antológia z dejín etického myslenia. Nitra: FF UKF, 2000. s. 6 – 113. ISBN 80-8050-292-7.

34. Příkaský, J. V.: Učebnice základu etiky. Kostelní Vydří: Karmelitánske nakladateľství, 2000. s.103-106. ISBN 80-7192-505-5.
35. Rebro, K.: Latinské a právnické výrazy. Bratislava: Obzor, 1984. s. 120
36. Semenovič, I.: Etický slovník. Bratislava: Pravda, 1978.
37. Smreková, D–Palovičová, Z.: Dobro a cnosť (Etická tradícia a súčasnosť). Bratislava: IRIS, 2003. ISBN 80-89018-15-7.
38. Smreková, D.-Palovičová, Z.: Dvojznačnosť etických pojmov. Bratislava: Filozofický ústav SAV, 2009. ISBN 978-80-969770-6-2.
39. Spaemann, R.: Hovoríme o etike. Bratislava: Don Bosco, 1994. s. 26 – 30. ISBN 80-85405-34-2.
40. Spinoza, B.: Etika. Bratislava: Pravda, 1986.
41. Šárová, B.: Úvod do pravoslávnej pedagogiky. Prešov: CUBE, 2012. s. 198 – 199. ISBN 978-80-89519-00-2.
42. Švec, Š.: Metodológia vied o výchove. Bratislava: IRIS, 1998. s. 125-158. ISBN 80-88778-73-5.
43. Ústava Slovenskej republiky. Bratislava: Nová práca, 2010. ISBN 978-80-88929-94-9.
44. Vacek, P.: Rozvoj morálneho vedomí žákú. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-386-4.
45. Zelina, M.: Teórie výchovy alebo hľadanie dobra. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo (SPN), 2010. ISBN 978-80-10-01884-0.
46. Zelina, M.: Stratégie a metódy rozvoja osobnosti dieťaťa. Bratislava: IRIS, 1996. s. 161 – 170. ISBN 80-967013-4-7.
47. Žilínek, M.: Étos a utváranie mravnej identity osobnosti. Bratislava: IRIS, 1997. ISBN 80-88778-60-3.

PRÍLOHY

Príloha číslo 1: CD – médium, diplomová práca v elektronickej podobe vo formáte „pdf“.